

Finn jelzős szerkezetek.*)

A finnugor összehasonlító mondatlan terén végzett eddigi kutatásoknak két fontos megállapítása az, hogy a számnévi jelző mellett a jelzett szó rendszerint egyes számban van, s hogy a tulajdonság- és a számjelző változatlan.

A számnévi jelzővel jelzett szó a finnben is egyesszámi alakban áll**); de a tulajdonság- és a számjelző nem változatlan, hanem megegyezik a jelzett szóval, azaz a formások nemcsak a jelzett szóhoz, hanem a jelzőhöz is hozzájárulnak: *nuore-t*

*) *Forrásmunkák rövidítései: Monumenta Linguae Fennicae: (MLF.); — Kalevala. (Toinen stereotyperattu tekstilaitos): (Kal.); — NIEMI, Kalevalan selityksiä (1910): (Kal. Selit.); — Prof. F. J. PETERSEN vainajan Lauseopillinen esimerkkikokoelma, Suomen vanhemmasta kansanrunoudesta kerätty: (PET.: Suomi II. 18); — E. N. SETÄLÄ, Lauseopillinen tutkimus Koillis-Satakunnassa kansankielestä. I. Kielopillinen osa: (SETÄLÄ: Suomi II. 16); II. Kielennäytteitä: (Suomi II. 16); — Suomalaisia Kansansatuja (1886): (Sat.); — A. KIVEN Valitut teokset: (KIVI); — JÄRNEFELT, Maaemon lapsia: (JÄRN.); — AHO, Tyven meri: (AHO Tyv. meri); — AHO, Maisemia: (AHO Mais.); — LINNANKOSKI, Pakolaiset: (LINN. Pak.); — LINNANKOSKI, Laulu tulipunaisesta kukasta: (LINN. Laulu); — Kianto, Punainen viiva: (Kianto); — LÖNNROT, Suomalais-ruotsalainen sanakirja: (LÖNN.); — SETÄLÄ, Suomen kielen lauseoppi³: (SETÄLÄ Lauseoppi); — WIEDEMANN, Grammatik der Ehstnischen Sprache: (WIEDEMANN Ehst. Gramm.); — AHLQVIST, Suomalainen murteiskirja: (AHLQV.); — SIMONYI, A jelzők mondatlana: (SIMONYI Jelzők); — KERTÉSZ, Finnugor jelzős szerkezetek: (= Finnugor Füzetek 17.): (KERTÉSZ).*

***) Kivéve azokat az eseteket, mikor magát a számnevet is (még az 'egy'-et is) többesbe teszik. (Vö. SETÄLÄ Lauseoppi 70.).

miehe-t 'a fiatal(ok) emberek, *suure-ssa talo-ssa* 'nagy(ban) házban' *kollme-lle lapse-lle* 'három(nak) gyermeknek'.¹⁾

A többi finnugor nyelvből azt következtethetjük, hogy a jelzőnek a jelzett szóval való megegyeztetése a finnség külön életében fejlődött ki.

Erre különben magában a finn nyelvben is találunk bizonyítékokat. Azok az ú. n. ragozhatatlan mellékevek, a melyeket kivételekül sorolnak fel a nyelvtanok, elszigeteltségükben a jelzőnek ősi finnugor alaki sajátosságát őrizték meg. Ilyenek: *aika* 'meglett; igazi, derekas, stb.', *ensi* 'első; jövő', *eri* 'külön', *joka* 'minden', *kelpo* 'derék', *koko* 'egész', *laatu* 'derék', *nyky* 'mostani'; *pikku* 'kicsi', *viime* '(leg)utóbbi; mult'.²⁾ Pl. *aika vauhdilla* (Sat. I. 163) 'ugyancsak nagy sebességgel'; *saan itseleni ehkä kelpo akankin* (Kivi II. 321) 'talán derék asszonyt is szerzek magamnak'; *viime vuonna* 'mult évben' stb.

A népnyelvben változatlan jelzőként állanak olykor a következők is: *aimo* 'derék, kitünő, kiváló, pompás'; *oiva* 'derék, kitünő'; *mennyt* 'mult': *aimo sotaasussa* (SETÄLÄ: Suomi II. 16: 36) 'pompás harezíoltözetben'; *aimo annoksen pihkaa* (KIANTO 11) 'derekas adag mézgát'; *oiva tavat, oiva lailla, oiva häät* (SETÄLÄ Suomi II. 16: 36) 'helyes szokások, helyes módon, derekas lakodalom'; *mistä se on mennyt yönä tullut...* (Sat. II. 1. 'honnan jött az a mult éjjel?')

A régi nyelvből más példák is kerülnek elő: Ennen *pjähä miesten* päiuä (MLF. II. 76) 'mindenszentek napja előtt'; *walborgmefsun ia pjähä miesten päiwän waihelle* (MLF. II. 79) 'Walborgmise és mindenszentek napja között'; *Tällä taual tule vapaas miesten heidhen kuningastans paluella* (MLF. II. 8) 'ilyen módon kell a szabad férfiaknak az ő királyukat szolgálni'.³⁾

¹⁾ De vö.: *kolme mies-tä* 'három ember' v. 'három embert'.

²⁾ Vö. SETÄLÄ Lauseoppi 18.

³⁾ A melléknévi (igenévi) jelző az észtbén is megegyezik a jelzett szóval. A revali nyelvjárásban azonban «die Declination des Adjectivis (und Participis) nur dann vollständig ist, wenn es allein substantivisch steht, mangelhaft aber, wenn es als Attribut vor einem Substantiv steht, z. B. *rikkaste önnistus* 'das Glück der Reichen', aber *rikka imimeste ö.* 'das Glück der reichen Leute' (WIEDEMANN Ehst. Gramm. § 111.)» — «... In

A melléknévi jelzőnek a jelzett szóval való megegyezése valószínűleg litván vagy ősgermán hatás alatt fejlődött ki.

Az ilyen irányú fejlődés lehetőségét különben a finn nyelvnek bizonyos mondattani (szórendi) sajátása is elősegíthette.

A finnugor nyelvekben a jelző rendszerint megelőzi a jelzett szót. Így van a dolog a finnben is azzal az eltéréssel, hogy a szabályos egyenes szórend mellett a legrégebb idő óta kimutatható a megfordított szórend is, sőt bizonyos jelzős szerkezetekben a jelző mindig a jelzett szó után áll.

a) A kedveskedő, sajnálkozó kifejezésekben a jelző rendszerint követi a jelzett szót, vele mintegy összetétellel egyesül, és a viszonyragokat csupán a jelző veszi fel:

leipä-kultaa ei koskaan ole puuttunut (KIVI I. 127) 'a kedves kenyér nem hiányzott soha'; *lapsi-kurja* (Kal. 1: 154) 'nyomorult gyermek'; *emo-koito* (KIVI I. 98) 'szánandó anya'; *Karhuparan* täytyi lähteä pois (Sat. I. 34) 'a szegény medvének el kellett mennie'; *Timo-poloinen* (KIVI II. 73) 'szegény T.'; pikku *Eero-putikkani* (KIVI II. 226) 'kis, gyenge Éróm'; ei (ollut) viko *tammaraiskan* (PET.: Suomi II. 18: 16) 'nem a szegény kanczának hibája volt'; *eukkoraukkani* (Sat. II. 104) 'szegény anyókám'; pieksivät siellä *susirukkaa* (Sat. I. 55) 'elpáholták ott a szegény farkast'; Akka kysy sitte ukolta: otko nähny' hänen *miesvainaataan* siellä? (Suomi II. 16: 208) 'az asszony kérdezi aztán az öregtől: látta-e ott az ő boldogult férjét?'; kunne kuljet *kukkovärtti?* (Sat. I. 196) 'hova mégy, érdemes kakas?')*

A népnyelvben, különösen a Kalevala nyelvében más

Mittelehstland hat das Adjectiv in der Regel die gleiche Casusform mit seinem Substantiv, nur im Illativ, wenn er mit dem Suffix (-se) zu bilden wäre, bleibt diess regelmässig weg, und auch das des Illativs wird oft weggelassen, wie *nõrema vennale* 'dem jüngeren Bruder'; *oige tèle* 'auf den rechten Weg'. Dialektisch wird diese Freiheit noch weiter ausgedehnt, wie *kavala inimestel* 'bei schlaun Menschen'; *selle haigelt* 'von diesen Kranken'; *selle säre keizrist* 'von diesem grossen Kaiser'; *nõ-suguse saktstest* 'von solchen Herrschaften'; *kõige märkidest* 'von allen Zeichen', besonders bei *iga* 'jeder'; namentlich in dem substantivischen *iga üks* 'Jeder'. (WIEDEMANN Ehst. Gramm. § 189.)»

*) A karjalaiban: *miez armas* (AHLQV. 130) 'kedves ember'; *piiga-raiššad* (uo. 136) 'szegény leányok'; *mužikku rukku* (uo. 137) 'szegény paraszt'.

melléknév is előfordul hasonló szerkezetben; az irodalmi nyelvben felette ritkán:

Maija rohkee, gen. *Maija rohkeen*, all. *Maija rohkeelle* (SETÄLÄ: Suomi II. 16: 36) 'bátor M.' stb. *Veivät pois isä vanha(n)sa* (uo.) 'elvitték öreg atyját'; *ukko-vanhan* (Kal. 12: 476) 'öreg embert'; *veno-punaisin* (Kal. 18: 616) 'piros csónakkal'; *reki-punaisen* (Kal. 18: 600) 'piros szánkót' stb. *Kinturin tuli isäntä-pahaa surku* (JÄRN. 161) 'Kinturi megsajnálta a szegény gazdát'.

A Kalevalában a főnévi jelző is előfordul ilyen szórenddel és szerkezetben, pl. *vyö-lapasta*: *lappavyöstä* (Kal. Selit. 201) 'esat(os)-övből'.

b) Megfordított szórenddel állhat a melléknévi, ige-névi, számnévi, névmási jelző a nép- és az irodalmi nyelvben egyaránt:

Jumala caickiualtias on fen lanonut (MLF. I. 143) 'a mindenható Isten mondta meg azt'; *Anna loppu autuas* (MLF. I. 234) 'adj boldog véget'; *Christus . . . syndyi näitzöft puchtaft* (MLF. II. 236) 'Krisztus tiszta szüztől született'; *päivänä muutamana* (Kal. 5: 53) 'egyik napon'; *varis lenti vastatuulta, korppi ilmoa kovaa ** (PET.: Suomi II. 18: 10) 'a varjú szembe repült a széllel, a holló a nehéz idővel'; *sie vanno valat ikuiset et sotia käyäksesi* (PET.: Suomi II. 18: 17) 'te örök esküket esküd-jél, hogy nem mégy hadakozni'; *näiltä paikoilta pahoilta* (PET.: Suomi II. 18: 63) 'ezekről a rossz helyekről'; *kasvia monenlaisia* (Sat. I. 6) 'sokféle növény'; *syttyi sota sanomatoin* (Sat. I. 16) 'elmondhatatlan harc keletkezett'; *Oli ollut vanhalla miehellä vanha hevonen, jolla oli ollut huuli pitkä* (Sat. I. 104) 'volt az öreg embernek egy vén lova, a melynek hosszú ajka volt'; *Se tuonut lehmän nuoren sille latoon koiralle* (Sat. I. 153) 'fiatal tehenet hozott a csürbe a kutyának'; *minä tuon päivän lämpimän* (Sat. I. 240) 'hozok meleg napot'; *mies mieletön* (KIVI I. 23) 'esztelen férfi'; *murhe raskas* (KIVI I. 35) 'nehéz bánat'; *Lappi leivätön* (KIVI I. 66.) 'kenyértelen Lappország'; *tunnit pitkät* (KIVI II. 175) 'hosszú órák'; *Rauha ihana vallitsee* (KIVI II. 501) 'gyönyörű nyugalom uralkodik'; *ilo iso* (AHO Mais. 40) 'nagy öröm'; *teille tietymättömille* (AHO Mais. 60) 'ismeretlen utakra'; *opas oiva ja ystävä uskollinen* (AHO Mais. 121) 'derék vezető és hűséges barát' stb.

Kaitse karjani pahoista, varjele vahingon teiltä, noista

*) Így; o: kovoa.

soista soiluwista, lähtehistä läilyvistä (Kal. 32: 105) 'örizd nyájamat a rossztól, övd a káros utaktól, azoktól az ingó mocsaraktól, a ringó forrásoktól'; *lintuja livertäviä* (Kal. 41: 88) 'esicsergő madarak'; *miehen kyntäjän* (Kal. 22: 487) 'szántó embert'; stb.

Läksivät *urosta kaksi* (Kal. 47: 121) 'elindult a két hős'; Orava ja käki ja sammakko, ne on tullut kuninkaan [*tyttärestä*] *kolmesta* (Sat. I. 271) 'evet és kakuk és béka, ez lett a király három leányából'; tuli *väkeä paljo* vastaan (Sat. II. 23) 'sok nép jött szembe'.¹⁾

A népnyelvben olykor a névmási jelző is követi a jelzett szót:

lämmitämme saunan, viemme saunaan vävyn sen (Sat. II. 8) 'megmelegítjük a fürdőházat, azt a vőt a fürdőházba viszsük'; *minulla on sormus semmoinen* (Sat. II. 34) 'olyan gyűrűm van nekem'; *Rupeaa päättä leikkaamaan vuohelta siltä* (Sat. I. 138) 'készül levágni annak a kecskének a fejét'.²⁾

c) Leggyakrabban a melléknévi jelző szerepel ugyan megfordított szórendű szerkezetben, de bizonyos esetekben a főnévi jelző is követheti a jelzett szót. Mindenekelőtt azokat a *puoli*-val való összetételeket kell megemlítenünk, melyekben a *puoli* 'fél' szó mindig második tagja az összetételnek: *silmäpuoli, jalkapuoli* 'félszemű, fellábú' stb.³⁾

A Kalevala nyelvében más főnévi jelző is állhat megfordított szórenddel:

vyö vaski 'réz öv vagy övtű'; *hivus kulta* 'arany haj v. hajú'; *kaari kulta*, 'arany ív v. ívtű'; *rinta kulta* 'arany mell v. mellű'; *pää hopea* 'ezüst fej v. fejtű'; *hanka rauta* 'vas-szeg v. szeges' stb. (Kal. Selit. 201).

A Kalevala nyelvének sajáttsága az is, hogy a hátravetett főnévi (anyagnévi) jelző változatlan marad, a viszonyragok csupán a jelzett szóhoz járulnak hozzá: *kaarta rauta* 'vasívet', *päättäsi hopea* 'ezüst fejedet', *ukset kulta* 'arany ajtók' stb. (Kal. Selit. 201).⁴⁾

¹⁾ vö. Sitten meni mies metsään ja raatoi *pitkän puun hyvin* (Sat. I. 82) 'azután az ember elment az erdőbe és kivágott egy nagyon magas fát'.

²⁾ Karj. : *mänöö kodih sih* (AHLQV. 129) 'megy abba a házba'.

³⁾ Ezekről később még lesz szó.

⁴⁾ Vö. fönebb *vyö-lapasta*.

Így viselkedik nagy ritkán a melléknévi jelző is: *miehen aimo* (Kal. Selit. 201) 'derék embert'; *kannen kirjo* kimmahutti (Kal. 4: 258) 'felpattantotta a tarka fedelet'.

Ez a sajátság, a megfordított szórend, az egyik dolog, a melylyel számolnunk kell. A másik, a melyet szintén nem lehet figyelmen kívül hagyni, az értelmező jelzőnek széleskörű használata. Értelmező nemcsak főnév lehet, hanem — különösen a régi nyelvben és a nép nyelvében — még sokkal gyakrabban melléknév (igenév, számnév). Példák:

Christus finun apumiehes ombi finun edeftes coolut (MLF. I. 121) 'Krisztus, a te segítséged meghalt te éretted'; *jftu Iumalan Isän caickiuualtian oickialle* (MLF. I. 75) 'ül az Istennek, a mindenható atyának jobbára'; *Iumalan meiden tauualifen Isen ethen* (MLF. I. 164) 'Isten, a mi mennyei atyánk elé'; *Jesufen Christufen finun pois cautta* (MLF. I. 186) 'Jézus Krisztus, a te fiad által'; *O Jesu Christe Jumalan Poica* (MLF. I. 228) 'oh Jézus Krisztus, Isten fia'; *Ios otta lakimies, kihlacunnan pä . . . lahiaia . . .* (MLF. II. 105) 'ha a bíró, a járás feje ajándékokat fogad el . . .'; *Akkoa, pahoa naista* (Sat. I. 331) 'az asszonyt, a rossz nőt'; *Simeoni, siivo mies* (KIVI II. 389) 'S., a szolid ember'; *silloinpa emoni lemme käs sisar, nainen mustakiharainen ja hehkuva kuin punertava ruusu, lähestyi* (KIVI I. 450) 'akkor anyámnak melegszívű testvére, egy feketehajú és ragyogó nő, olyan mint a pirosuló rózsa, közeledett'.

Ninquin Sara ioca hänen miehens Abrahamin cutzui Herxaxi (MLF. I. 33) 'úgy mint Sára, a ki az ő férjét, Ábrahámot urának hívta'; *ninquin sine Engelis cautta finū Paluelias Tobian warielit* (MLF. I. 42) 'a mint a te angyalod által a te szolgádat, Tóbiást megóvtad'; *Pyhe Pauali lohduhuttau henē opetulaftäs Thimoteufta* (MLF. I. 147) 'Szt. Pál megvigasztalja az ő tanítványát, Timotheust'; *Ja Lamech fanoi henen waimoillens Adalia Zillal* (MLF. I. 221) 'és L. mondta az ő feleségeinek, A.-nak és Z.-nak'; *Hän . . . antoi kahvit, vehnäset ja sokerit vaimollensa, Marille* (JÄRN. 21) 'odaadta a kávé, a süteményeket és a cukrot feleségének, Marinak';

Ios wieras jota ioueko pakana eli christittij tahto hänen maatans turmella (MLF. II. 3) 'ha idegen hadsereg, pogány vagy keresztyén el akarja pusztítani az ő földjét'; *Hauain edheft, weriften eli finiften . . .* (MLF. II. 14) 'a sebekért, a véresekért vagy kékekért . . .'; *Pure hän iongun cuoliaksi, ottakan se iöga koira on cuollunen, ia maxakan illäns eläüän niijn hüjän* (MLF. II. 93) 'ha valamelyet [t. i. állatot] halálosan megmar, vegye az, a kié a kutya, a döglöttet és adjon viszont élet, éppen

olyan jót'; Ios iokun tappa . . . *nuorikaisen nuoremä feitzemen aiaftaigaift* (MLF. II. 147) 'ha valaki megöl . . . egy ifjút, fiatalabbat hét évesnél'; *poikueni, nuorempäni, lapseni, vakavampäni* (PET.: Suomi II. 18: 28) 'fiacskám, fiatalabban; gyermekem, komolyabban'; *lapselle isottomalle, emon tietämättömälle* (PET.: Suomi II. 18: 27) 'a gyermeknek, az atyátlannak, anyja ismeretlenjének'; *olisi niin kaunis neitinen ja hyvä* (Sat. II. 116) 'olyan szép kisasszonyka volna és jó'; *Oli iso talo ennen ja sillä oli koira hyvin suuri* (Sat. I. 150) 'volt egyszer egy nagy parasztbirtok és abban egy kutya, igen nagy'; *Siinä on rinnemaa oikein iso* (Sat. I. 140) 'ott van egy lejtő, igazán nagy'; *kirjoitaneet pöytäkirjan koirille omituisen* (Sat. I. 154) 'irtak jegyzőkönyvet a kutyáknak, sajátságosat'; *sydämessä katumus kylmä ja musta* (KIVI II. 76) 'szívében megbánás, hideg és fekete'; *Ei maassa eikä taivaassa ole paikkaa niin rakasta kuin se, jossa synnyimme* (KIVI II. 116) 'sem az égben, sem a földön nincs hely, olyan kedves mint az, a hol születünk'; *mielellä kylä katkeralla* (KIVI I. 27) 'hangulatban, bizony keserűben'; *Ei minulla surua niin suurta . . . ei iloa niin äänekästä . . .* (AHO Mais. 70) 'nincs bánatom olyan nagy . . . nincs örömöm olyan hangos . . .'; *kuormat kuinka suuret tahansa* (AHO Tyv. meri 59) 'terheket, bármilyen nagyokat'; — *Tämä mies pois pane hänen maans laillifeiti taritun ia cwlutetun* (MLF. II. 45) 'ez az ember eladja az ő földjét, szabályszerűen kínáltat és hirdetett'; *Ja siitä tehköön hän seuraavana sunnuntaina rangaitussaanman niin vimmatun ja pohtavan . . .* (KIVI II. 62) 'és abból csináljon ő a következő vasárnap büntető-prédikációt, olyan dühösét és megrázót . . .'; *Hän tervehtii tuttuja paikkoja, sadoin herroin ennen kuletuita* (AHO Mais. 67) 'üdvözli az ismerős helyeket, a régebben százszor bejártakat';

twita macafy fijna fangen paalio kedholla (MLF. I. 97) 'csont hevert ott nagyon sok a mezőn'; *hänellä on poica yksi eli enämbi* (MLF. II. 9) 'van neki fia egy vagy több'; *Ios hänellä on lapsia yksi, caxi eli wseambi* (MLF. II. 52) 'ha vannak gyermekei, egy, kettő vagy több'.

SIMONYI az értelmezős szerkezetet igen réginek, sőt ősi b-b-nek tartja az elülálló jelzővel valónál,*) és ezt a feltevést a finn nyelvi adatok is támogatják.

Az elmondottak alapján arra a megállapodásra juthatunk, hogy az ősfinnben — éppen úgy, mint a többi finnugor nyelvben — a melléknév jelzői szerepében változatlan

*) A jelzők 113—114.

volt. A változatlan melléknévi jelző kétféle szórenddel állhatott: **suuri talossa* (vö. *pikku talossa*) és **talossa suuri* (vö. főnebb: *miehen aimo* Kal.). — Ha azonban a melléknév értelmező volt, felvette ugyanazt a viszonyragot, mely a jelzett szóhoz hozzájárult: *talossa suuressa*.¹⁾

A jelzőnek a jelzett szóval való megegyezése — a mint már említettük — valószínűleg litván vagy ősgermán hatás alatt fejlődött ki. Ez az idegen hatás legelőbb a megfordított szórendű melléknévi jelzős szerkezeteket érinthette annyival is inkább, mert a hátul álló jelzőnek viszonyraggal való ellátására az értelmezős szerkezetek máris például szolgáltak. A fejlődés iránya tehát: **talossa suuri* > *talossa suuressa*. Ez az új alaki sajáttság aztán a megfordított szórendű jelzőkről az elülálló jelzőkre is átterjedt.

A főnévi jelzőket általában nem érintette a melléknévi jelzők analógiája. Legfőképpen azért nem, mert a főnévi jelző mindig a jelzett szó előtt állván, vele igen korán összetétellé egyesült. Az úgynevezett ragozhatatlan melléknevek, melyek SETÄLÄ szerint²⁾ a főnév és a melléknév határán állanak, minden valószínűség szerint a főnévi kategóriából kiszakadva váltak valóságos melléknevekké. Abban a régi időben, midőn a melléknévi jelző és a jelzett szó megegyezése kialakult, még élesen érezhették ezeknek főnévi származását. A kategória- és jelentésváltozást nem láthatjuk világosan a nyelvemlékek elégtelensége és egyoldalúsága miatt. A népnyelv azonban szolgáltat analógiákat: bizonyos jelzői szerepben gyakran előforduló főneveket mellékneveknek érez és melléknévi jelzők analógiájára egyeztet meg a jelzett szóval.

I. A melléknévi igenév jelzői használata.

«A melléknévi igenév olyan jelző, mely a benne kifejezett cselekvéssel valami vonatkozásban tünteti fel a jelzettet.»³⁾

¹⁾ A magyarban is: Mátyást, az igazságost (vö. SIMONYI Jelzők 113).

²⁾ Lauseoppi 18.

³⁾ SIMONYI Jelzők 17.

1. Cselekvő igenév.

A cselekvő és a visszaható igetöböl képzett igenév a jelzettet mint cselekvőt határozza meg. A folyamatos (és beálló) cselekvést általában a folyó cselekvés igeneve (a *-va, -vä* képzős part. præs., valamint a jelzőül használt *-ja, -jä* képzős nom. agent.), a befejezett cselekvést pedig a befejezett cselekvés igeneve (a *-nut, -nyt* képzős part. præf. act.) fejezi ki: *eksyvä ihmisen* 'eltévedő ember'; *eksynyt ihminen* 'eltévedt ember'. Példák:

a) folyó cselekvés igeneve tárgyatlan igékből: *tämä Catoua ia fyndinen eleme* (MLF. I. 80) 'ez a mulandó és bűnös élet'; *tulit ne eläüät kärmet Ju^{lan} fanafta ia woimasta cuolluhexi* (MLF. I. 148) 'azok az élő kigyók holtakká váltak Isten szavától és erejétől'; *Ja ette me keskenem palauan rackardhen pidheisim* (MLF. I. 188) 'és hogy mi egymás között égő szeretetet tartunk'; *Ja quia Maa, pite Cohuuxari wedhexi tuleman* (MLF. I. 195) 'és a száraz földnek forró vízzé kell válnia'; *Wahuiftacat ne wäfyuät kädhet, ia tuetkat ne nändyuet Poluet* (MLF. I. 195) 'erősítétek azokat a fáradó kezeket és támogassátok azokat az összeroskadó térdeket'; *lijkuua luoto* (MLF. II. 78) 'mozgó kőszirt'; *kasvava kataja* (Kal. 23: 235) 'növekvő boróka'; *karhu oli repinyt kasvavia puita* (Sat. I. 2) 'a medve kitépte a növekedő fákat'; *tulevana kesänä* (Sat. I. 279) 'jövő nyáron'; *viisi elävää repoa* (Sat. II. 74) 'öt élő róka'; *vaihteleva luonto* (KIVI I. 3) 'váltakozó természet'; *säkenöitsevä sauhu* (KIVI I. 34) 'szikrázó füst'; *nouseva kuu* (KIVI I. 40) 'felkelő hold'; *lentävä tähti* (KIVI II. 134) 'hulló csillag'; *läikkyvä olki* (KIVI II. 276) 'ringó szalma'; *viheriöitsevä kesä* (KIVI II. 335) 'zöldelő nyár'; *kuihtuva mänty* (KIVI II. 499) 'száradó fenyő'; *koneen lähestyvä ja taas etenevä rätinä* (JÄRN. 50) 'a gépnek közeledő és megint távolodó zúgása'; *Voiko semmoinen asia riippua puuttuvista papereista?* (JÄRN. 100) 'függhet-e az ilyen dolog a hiányzó papiroktól?'; *nukkuva peto* (AHO Tyv. meri 30) 'alvó vadállat'; *siintävät vuoret* (AHO Tyv. meri 126) 'kéklő hegyek'; *liihoittelevat lintuset* (AHO Mais. 5) 'repkedő madárkák'; *laskevan aurinon ruskoa vastaan* (AHO Mais. 30) 'a letünő nap pírjával szembe'; *hämärtyvässä pirtissä* (KIANTO 17) 'a sötétedő kunyhóban';

b) folyó cselekvés igeneve tárgyas igékből: *ifoua Sielu* (MLF. I. 70) 'vagyódó lélek'; *taitavat taloiset vaimot* (Kal. 33: 194) 'hozzáértő háziasszonyok'; *se semmosen painavan asian osas ratkasta* (Suomi II. 16: 228) 'olyan nyomós (fontos) ügyet el tudott dönteni'; *on . . . peloittavan voiman saanut* (KIVI I. 7) 'félelmetkeltő erőt nyert'; *susien kammoittava ulvominen* (KIVI II. 175) 'a farkasok

irtóztató ordítása'; *rauhottava ja tyynnyttävä vaikutus* (JÄRN. 92) 'megnyugtató és csillapító hatás'; *hivrittävä satu* (JÄRN. 102) 'borzasztó mese'; *tärisyttävä näky* (JÄRN. 136) 'megremegettő látvány'; *luova taiteilija* (AHO Tyv. meri 93) 'teremtő művész'; *kantavat sillat* (AHO Mais. 23) 'elbíró hidak' (melyek megbíriják a terhet); *vaaniva halla* (AHO Mais. 32) 'üldöző fagy'; *pelastavaa ihmettä odottaen...* (LINN. Pak. 78) 'megszabadító csodát várva...'; *polttava himo* (KIANTO 48) 'égető vágy'; *saunan pehmittävässä löylyssä* (KIANTO 69) 'a fürdőház puhító gőzében'; *kiduttava aavistelma* (KIANTO 129) 'kínzó sejtelem'; *eukon kiirehtivä ääni* (KIANTO 117) 'az asszonynek siettető hangja';

c) *-ja, -jä* képzős nomen agentis tárgyatlan és tárgyias igékből: *toruja vaimo* (PET.: Suomi II. 18: 178) 'veszekedő asszony'; *kasvaja kánanen* (uo.) 'növekedő tyúkoecska'; *koiran kul-kian* (uo.) 'a kobilórló kutját'; *vaimo rüteliä* (uo.) 'czivakodó asszony'; *liekkujalla [tuolilla]* istuu (Sat. II. 118) 'hintázó széken ül'; — *yxi pahoin tekiä mieß* (MLF. I. 109) 'egy gonosztevő férfi'; *odhotamme wapactaija herra Jefust christufta* (MLF. I. 147) 'várjuk a szabadító úr Jézus Krisztust'; *Naittaia miehen pítä waimon wlosandaman* (MLF. II. 19) 'a férjhezadó férfinak a nőt ki kell adnia'; *Röäuüü mies* (MLF. II. 135) 'rabló férfi'; *miehen kyntäjän* (uo.) 'a szántó férfit'; *kysyjä akka* (Sat. II. 28) 'kéregető asszony'; *tuhlaaja poika* (KIVI II. 128) 'tékozló fiú'.*)

d) beféjezett cselekvés igeneve tárgyatlan igékből: *iopunut Tompeli* (MLF. I. 7) 'megrészegedett bamba'; *Colleet Rumihit* (MLF. I. 92) 'holt testek'; *nuckunu inhiminē* (MLF. I. 143) 'elaludt ember'; *palanuit. kekäleit* (MLF. II. 88) 'megégett üszkök'; *cuolluen lapsen* (MLF. II. 164) 'a halott gyermeket'; *naineen miehen canfa* (MLF. II. 170) 'megházasodott emberrel'; *Näki miehen muuttunehen, wuistunehen urohon* (Kal. 2: 151) 'látta a megváltozott férfit, a megújhodott hőst'; *palaneet karhun luut* (Sat. I. 65) 'megégett medvecsontok'; *jäätyneen aventoon* (Sat. I. 55) 'a befagyott lékbe'; *menneistä ajoista* (KIVI I. 17) 'mult időkből'; *harmaantunut herra* (JÄRN. 137) 'megöszült úr'; *laihtu-*

*) Az észtbén: «Das active Particip auf -v kann adjectivisch auch durch das Nomen auf -ja ersetzt werden, wie *suit-sevad* oder *suitsejad tukkid* 'rauchende Brände'; *väreval* oder *värejal kivil* ei ole sammalt 'ein rollender Stein hat kein Moos' etc. (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 145.); — *leikaja nuga* 'ein schneidendes, scharfes Messer'; *hakkaja haigus* 'eine ansteckende Krankheit'; *sisse-sätja koht* 'eine einträgliche Stelle'; *tömbaja pläster* 'ein ziehendes Pflaster, Zugpflaster' (uo. §. 144. 4).

neihin kasvoihin . . . katsoa (JÄRN. 166) 'a megsoványodott arczra nézni'; *jäätynyt meri* (AHO Mais. 5) 'befagyott tenger'; *painunut oksa* (AHO Mais. 10) 'lenyomódott ág'; *lämminneen maan mehua* (AHO Mais. 12) 'a felmelegedett föld nedvét'; *pelästyneet hiiret* (AHO Mais. 12) 'megijedt egerek'; *hätäntynyt väkijoukko* (AHO Mais. 75) 'megrémult néptömeg'; *vimmastunut kissa* (AHO Mais. 80) 'feldühödött macska'; *yli nukahtaneen ulapan* (AHO Tyv. meri 59) 'az elszunnyadt víztükrön át'; *sammunut piippu* (LINN. Pak. 68) 'kialudt pipa'; *kauhistuneet kasvot* (KIANTO 138) 'megborzadt arcz;

e) befejezett cselekvés igeneve tárgyias igékből (jelzői szerpben ritkán fordul elő): *kokeneelle miehelle* (KIVI I. 465) 'tapasztalt embernek'; *oppinut mies* (KIANTO 53) 'tanult ember'.*)

Az igenévi jelzőnek — főként az irodalmi nyelvben — olyan határozója is lehet, a milyen a megfelelő igének van:

a) *Sorsa on hyvin kanteleva lintu* (Sat. I. 317) 'a vadkaesa nagyon árulkodó madár'; *tomussa mateleva mato* (KIVI I. 442) 'porban csúszó féreg'; *näin tuskasta punehtuvan Ainikin* (KIVI I. 89) 'látam a kínjában elpiruló Ainikkít'; *keittokonstiin kuuluvia kappaleita* (KIVI II. 113) 'a főzőmesterséghez tartozó tárgyakat'; *harvoin näkyvä valkea käärme* (KIVI II. 118) 'ritkán mutakozó fehér kígyó'; *kainosti katsahteleva Anna* (KIVI II. 395) 'a szemérmesen tekintő A.'; *käärmeenä sähisevä ja hytkähtelevä terä* upposi apilan syyvyteen (JÄRN. 47) 'a kígyóként sziszegő és tekerőző él belemert a lóhere mélyébe'; *nuori täyteen tarmoosi heräävä tyttöni* (JÄRN. 154) 'fiatal, teljes erődre ébredő leányom'; *kilahti joskus vaskikello laitumella käyvän hevosen kaulasta* (AHO Mais. 47) 'megcsendült olykor a rézcsengő a legelőn járó ló nyakában'; *vieraisilta kotinsa palaavat kaupunkilaiset* (AHO Mais. 60) 'a látogatóból otthonukba térő városiak'; *Lapista palaava kotka* (AHO Mais. 113) 'Lappországból visszatérő sas'; *nenänjuuresta lähtevia juovia* (LINN. Pak. 7) 'az orra tövéből kiinduló ránczok'; *vielä lapselta näyttävä tyttö* (LINN. Laulu 70) 'még gyermeknek látszó leány';

b) *maailman päällä jaloin juoksijaa elävää* (Sat. II. 102)

*) Az észtbén: *kadunud azi* 'eine verlorene Sache'; *eksinud lapsed* 'verirrte Kinder'; *väzinud mäs* 'ein ermüdetes, betrunkenes Mann'; *sõnud tõm* 'ein gegessen habendes, sattes Tier'; *tēninud soldat* 'ein Soldat, welcher ausgedient hat'; *jõnu inimezega* 'mit einem betrunkenen Menschen'; *tema kadunudust (kadunud) mehest* 'von ihrem verstorbenen Manne' (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 146).

'a földön lábon futkosó állat'; taasen tulee salon sydämessä *tuulimyllyksi pätijä koti* (Sat. II. 105) 'megint jön a rengeteg mélyében szélmalomnak való házikó';

c) ei meiden pidhe ylenpalio murectiman, meiden *edefmenytten* Ysteuein teden (MLF. I. 80) 'nem kell nagyon sokat búsulnunk elhúnyt (tkp. előrement) barátainkért'; Jos ei *Sifelsjyndjnyen* kuningan poikia ole (MLF. II. 2) 'ha a bennszülött királynak nincsenek fiai'; nyt häneltä tingataan niitä *isänsä isävainajan aikana kadonneita* linnan avaimia (Sat. II. 80) 'most követelik tőle azokat a boldogult nagyapja idejében elveszett várkulcsokat'; *korpeen kadonnut* lammas (KIVI II. 128) 'a rengetegben elveszett bárány'; *vaimosta syntynyt* mies (KIVI II. 174) 'asszonytól született férfi'; *viattomasti kärsinyt* mies (KIVI II. 505) 'ártatlanul szenvedett férfi'; lopulla muutti koko sävellyksen *kahleista vapautuneen* sielun nousuki ylimpiin korkeuksiin (JÄRN. 157) 'végül az egész dallamot a bilincseiből kiszabadult léleknek a legfelsőbb magasságokba való emelkedésévé változtatta'; *Lumi lehteen satanut* on kuolinvuoden enne (AHO Tyv. meri 55) 'a levélre hullott hó a halál évének előjele'; en ottanut vastaan lainvastaisella tavalla *avonaiseksi joutunutta* virkaa (AHO Tyv. meri 133) 'nem fogadtam el törvénytelen módon megüresedett hivatalt'; Ei ole aurinkoa, jonka valo . . . kouhottelisi *kukistuksinsa menneet* mielet (AHO Mais. 7) 'nincs nap, a melynek fénye . . . felezná a megtört lelkeket'; heidän *vuosisatojen kuussa kehittynt* murteensa (AHO Mais. 165) 'az ő évszázadok folyása alatt kifejlődött nyelvjárásuk'; *lumen alta vapautunutta* harmaata kevätkuontoa (LINN. Pak. 8) 'a hó alól kiszabadult szürke tavaszi természetet'; *Vyötäisille soljunut* vasen käsi (LINN. Laulu 9) 'a derekára csúszott balkéz'; *vastikään havahtuneet* lapset (LINN. Laulu 55) 'az imént felébredt gyermekek'.

A folyó-cselekvés, ritkán a befejezett cselekvés igenevének tárgya is lehet:

a) Nytt hacka mies Tammia . . . eli muita *hedhelmän tuopia* puita, maxakanñ 3 m'ka (MLF. II. 72) 'most (ha) kivág egy férfi tölgyeket . . . vagy más gyümölcsöt hozó fákat, fizessen 3 márkát'; *paljon merkitsevällä* . . . kuiskauksella kysyi (JÄRN. 10) 'sokat jelentő . . . suttogással kérdezte'; *kaiken kahlehtija* talvi (AHO Tyv. meri 59) 'mindent bilincsekbe verő tél'; *kaiken tukahduttaja* talvi (AHO Tyv. meri 59) 'mindent megfullasztó tél'; yksi uskollinen, *vir kavapauden saanut* kenraali (Sat. II. 2) 'egy hűséges, szabadságot nyert tábornok';

b) *Tulta iskeilevä* jumala (KIVI I. 43) 'tüzet ütő isten'; *Verta imeviä* petoja (KIVI I. 83) 'vérszopó vadállatok'; nähden usein *mieltä synkistävää* nälkää (KIVI II. 336) 'látva gyakran a

kedvet elkomorító éhséget'; *kyliä kiertelevä* soittoniekkä (AHO Mais. 6) 'a falvakat járó zenész'; *katurautatiellä on mieltä virkistyttävä* liikkeensä (AHO Mais. 103) 'a közúti vasútnak a lelket felfrissítő forgalma van'; Aikaa myöten tuli *levottomuutta herättävä* lisävaikutin — ympäristö (LINN. Pak. 79) 'idővel még egy nyugtalanságot keltő tényező jött közbe — a környezet'.¹⁾

Előfordul jelzői használatban a tárgyias összetett igenév is, főként a folyó cselekvés igeneve:

a) ragtalan tárggyal: Jos on olemassa *kaikkietävä* olento (Kianto 16) 'ha van mindentudó lény'; *kaikkisisältävässä* laukussa (Kianto 73) 'mindent tartalmazó táskájában';²⁾

b) ragos tárggyal: *kantoipa kerran . . . melkein leiviskänpainavan* piplian (Kivi II. 404) 'vitt egyszer . . . egy majdnem kilenezedfél kilogrammot nyomó bibliát'; *tervehdityt vaihtoitav* paljonpuhuvan silmäyksen (LINN. Pak. 65) 'az üdvözöltek sokatmondó tekintetét váltottak'; — *verta-janoova* peto (Kivi II. 25) 'vértszomjazó vadállat'; *koiratkin seurasivat heitä tulta-läikkyvillä* silmillä (Kivi II. 186) 'a kutyák is követték őket vért-csilámló szemmel'; *työtätekevä* kansa (Kianto 115) 'dolgozó (tkp. munkát tevő) nép'; *verta-tihkuva* karhu (Kianto 138) 'vért-csepegő medve'; *mieltätenhoava* näky (LINN. Pak. 125) 'lelketbűvölő látvány'.

A befejezett cselekvés igeneve rendkívül ritkán szerepel ilyen szerkezetben: *koulunkäyneeet* ihmiset (Kianto 109) 'iskolátjárt emberek'.³⁾

Pusztá előtagú alanyi összetételre az irodalmi nyelv szolgáltató néhány adatot (személyragos előtagú alanyi összetételre egyáltalán nincs példa):

pohjonen liehtoi voimakkaasti *tähti-kimmeltävän* taivaan alla. (Kivi II. 185) 'az északi szél erősen sűvöltött a csillagtündöklő ég alatt'; *hopeakimmeltävä* lämmin (Kivi II. 345) 'ezüstcsillógó meleg'; *nyt se oli tuo* henkisen sotataistelun *hikihelmelevä* päivä (Kianto 116) 'most volt a szellemi csatának az a verejtékgyöngyöző napja'.⁴⁾

¹⁾ Személyragos tárgyra csak kivételesen nyújt példát az irodalmi nyelv: *lämpöään* hiljaa *soiva* ääretön lamppu (Aho Tyv. meri 30) 'melegét csendesen sugárzó roppant nagy lámpa'.

²⁾ Ezekben az eredetibb nyelvállapot őrződött meg, vö. SIMONYI, Igenévi szerkezetek. NyF. 47: 7.

³⁾ A magyarban is igen ritka, vö. SIMONYI Jelzők 21.

⁴⁾ Pusztá előtaggal a magyarban is ritka, vö. SIMONYI Jelzők 23.

A régi és a népnyelvben (elvéve az irodalmi nyelvben is) a folyó cselekvés igenevét a belőle (-inen nom. possessoris képzővel) képzett igenév-termesztetű melléknév helyettesítheti; pl.:

Haruoin ajjattelema me fen oikean tuleuaisein elämen... pæle (MLF. I. 131) 'ritkán gondolunk mi arra az igazi jövő életre'; *tämē lohduittauaisē Euāgelin* anda mös Jumala (MLF. I. 137) 'ezt a vigasztaló evangéliumot szintén az Isten adja'; *mateleuaisein ia eleuaisein* eleimet (MLF. I. 215) 'csúszó-mászó és élő állatok'; 6. *afuuaisita miestä* (MLF. II. 54) '6 (ott) lakó férfi'; matka *waeldauaisein miehett* (MLF. II. 12) 'úton vándorló férfiak'; *palauaisella kehälellä* (MLF. II. 140) 'égő üszökkel'; Tappa mies miehen ia käfitetän tuorelda työldä cohta Rumin tykönä taicka *pakeneuaiseilda ialgoilda* (MLF. II. 144) '(ha) egy ember embert öl, és elfogják tetten érve mindjárt a holttest mellett vagy menekülés közben (tkp. menekülő lábakról)'; yksi *kuukevainen mies* (Sat. I. 171) 'egy vándorló ember'; *eläväinen kantele* (Sat. II. 117) 'élő kantele'; tuon *sydäntä-sortavaisen* ulkonaisen *ta-pahtaman* vaikutus... (CYGNAEUS: Alkulause, KIVI Val. Teoks. I. 458) 'annak a szívet-megtörő külső eseménynek hatása'.

2. Szenvedő igenév.

A finn nyelv a szenvedő használatra, vagyis annak a kifejezésére, hogy a jelzett szó a jelzőbeli cselekvésnek tárgya, a szenvedő ige-többlől képez igenevet, mégpedig *-va*, *-vä* képzővel a beálló cselekvés számára (part. fut. pass., part. necessitatis), *-u*, *-y* képzővel pedig a befejezett cselekvés számára (part. præter. passivi).*)

a) A beálló cselekvés igeneve: *syötävä tauara* (MLF. II. 100) 'ennivaló holmi'; ei yhdeksään kymmeneen vuoteen ei ole ihmisen [hajua] käynyt, tuli tuo *syötäväksi iltaispalaseksi* (Sat. II. 118) 'kilenczven esztendeig nem volt itt emberszag, ennivaló vacsorának jött az (ide)'; niin on mieleni, kun on *myötävän hevosen* (PET.: Suomi II. 18: 166) 'olyan a kedvem, mint az eladó lóé'; *kunnioitettava mies* (KIVI I. 43) 'tiszteletreméltó férfi'; *rakastettava vaimo* (KIVI II. 499) 'szeretetreméltó feleség'.

*) Nagy ritkán előfordul cselekvő ige-többlől képzett *-va*, *-vä* képzős igenév is szenvedő jelentéssel: *katuva kauppa* (PET.: Suomi II. 18: 179) 'megbánó vásár' (azaz olyan vásár, a melyet megbántam).

b) A befejezett cselekvés igeneve sokkal gyakoribb jelzős szerkezetben, mint a *-va*, *-vü* képzős szenvedő igenév. Példák: Ota linun *fytytetty lampus* (MLF. I. 21) 'vedd a te meggyújtott lámpádat'; *anfaiittuta colemata* (MLF. I. 111) 'megérdemelt halált'; Ja Ju^{la} annoij hänē kälkyns etteij *kielidyftä puušta* pitäny hänē fyömän (MLF. I. 235) 'és Isten kiadta a parancsolatát, hogy ne egyék a tiltott fa gyümölcséből'; Hen lehatti minun... Nijte *färietyite sydhemite* fitomahan (MLF. I. 197) 'ő elküldött engem... összekötni azokat az összetört szíveket'; Nouse yles fine *Fangittu Jerufalem* (MLF. I. 198) 'kelj föl, te rabbá tett Jeruzsálem'; *Castettu Yrttitarha* (MLF. I. 201) 'megöntözött kert'; *nimitetydh ia ylesluetut articuluzet* (MLF. II. 4) 'a megnevezett és felolvasott törvényezikkek'; *oftettu maa eli waihetettu* (MLF. II. 41) 'vett föld vagy elcserélt'; *määrättynä päivänä* (MLF. II. 44) 'meghatározott napon'; *leikatut eli leickamattomatt watteet* (MLF. II. 44) 'kiszabott vagy kiszabatlan ruhák'; *kjnnnetijn pellon* (MLF. II. 49) 'a felszántott földet'; *tehdji waatteita* (MLF. II. 97) 'elkészített ruhákat'; *annettu vala* (MLF. II. 106) 'adott eskü'; *lukitut huoneet* (MLF. II. 176) 'bezárt szobák'; Jos te'it *ka'utun kaupan* (Kal. 22: 68) 'ha megbánt vásárt csaptál'; Tulipa repo *keitetytätä herneitä* suussa (Sat. I. 110) 'jött a róka fött borsóval a szájában'; leijona meni *tapetun lehmän alle* (Sat. I. 128) 'az oroszlán a leölt tehén alá ment'; oli... miehellä ollut *palvattu liharaaja* (Sat. I. 232) 'a férfinak volt egy füstölt koncza'; hän asuu... yhdessä *upotetussa linnassa* (Sat. II. 81) 'egy elsüllyesztett várban lakik'; *istutettu viikunapuu* (Kivi I. 422) 'ültetett fügefá'; *loukattu mies* (Kivi I. 438) 'megsértett férfi'; *villitty joukko* (Kivi II. 119) 'felbőszített csoport'; *valaistu kellotaulu* (AHO Mais. 37) 'megvilágított óralap'; Se on *viljeltyä seutua* (AHO Mais. 72) 'megművelt táj az'; Katsahdin *osoitettuun suuntaan* (AHO Mais. 83) 'a mutatott irányba tekintettem'; koko *eletty elämä* (LINN. Pak. 35) 'az egész átélt élet'; *varastetut rahat* (LINN. Pak. 86) 'lopott pénzek'; *pidätetyt nyhkytykset* (LINN. Laulu 59) 'visszatartott zokogás'.*)

A szenvedő igenévnek (különösen a befejezett cselekvés igenevének) határozója is lehet éppen úgy, mint a cselekvő jelentésű igenévnek. Példák:

*) Az észtbén: *kutsutud vöörad* (AHLQV. 38) 'meghívott vendégek'; se vaene vend söi oma naese ja lastega sest *vahetud kotist* (id. m. 39) 'a szegény testvér evett feleségével és gyermekeivel együtt az elcserélt tarisznyából'; *leitud rahast* (id. m. 49) 'a talált pénzből'.

fe *Riftinnaulittu* Chrifthus (MLF. I. 125) 'az a keresztre feszített Krisztus'; jollaki vahuiifos fanoilla ia sententieilä *ramatwifta otetuilla* (MLF. I. 79) 'valamely, a szentirásból vett erősítő szavakkal és sententiákkal'; *Neillä tauoilla faatu maa* (MLF. II. 42) 'az ilyen módokon szerzett föld'; Mikä oikeus *aidhall eroitetull kylällä* on (MLF. II. 58) mi joga van a kerítéssel elkülönített falunak'; Ios miehelle on *kedhozi lafkettu* maata (MLF. II. 70) 'ha a férfinak rétnek hagyott földje van'; iotka *kuningalle annetun* walan rickouat (MLF. II. 110) 'a kik megszegik a királynak tett esküt'; *lailla otettu* Emändä (MLF. II. 136) 'törvényesen elvett asszony'; Miähellä oli *verestä leivottua* leipää (Suomi II. 16: 177) 'a férfinak vérből süített kenyere volt'; Ne rupes pel laan sitte korttia niillä *leivästä saavulla* kortilla (Suomi II. 16: 216) 'azután kártyázni kezdtek azokkal a kenyérért kapott kártyákkal'; kun kuningas näki *kauvan kaivatun* vaimonsa . . . (Sat. II. 10) 'mikor a király meglátta sokáig nélkülözött feleségét...'; mutta uiskenteles vielä vuosia muutamia elon *myrkyllä täy te tyssä* virrassa (KIVI I. 52) 'de úszszál még néhány esztendeig az élet méreggel telített folyamában'; *verellä tahrattu* peto (KIVI I. 98) 'vérrel beszennyezett vadállat'; tuo *kaikille tunnettu* Mikko (KIVI II. 66) 'az a mindenki előtt ismert Mikko'; *kuolemaan tuomitut* vangit (KIVI II. 218) 'halálra ítélt rabok'; kaikki nyt katselivat sitä niin *paljon puhuttua* nuorta herrea (JÄRN. 44) 'most mindenki azt a sokat emlegetett ifjú urat nézte'; Katselen tässä *kuivamaan levitettyjen* verkkojen välitse (AHO Tyv. meri 9) 'áttekintek itt a száradni kiterített hálók között'; *tasapääksi leikelty* syreenipensas (AHO Tyv. meri 21) 'egyenesre nyesett orgonabokor'; Rikki on kattokin *kiukaan tapan* *tehdyn* uunin kohdalta (AHO Mais. 22) 'a tető is beszakadt a szabad tűzhely módjára készült kemenceze felett'; *vähän ajettu* tie (LINN. Pak. 109) 'keveset járt út'; *paperille painettu* sana (Kianto 36) 'a papirosra nyomtatott szó.'*)

A Kalevala nyelvében a *-ma*, *-mä* képzős igenév gyakran egyenlő értékű a befejezett cselekvés szenvedő igenevével; pl. Noita *saamia sanoja*, *virsiä virittämiä* vyöltä vanhan Väinämöisen (Kal. 1: 29) 'azokat a kapott szókat, az öreg V. övéről szerzett verseket'; *veistämä vetonen* (Kal. Selit. 214) 'faragott csónak' stb.

Jegyzet. Olykor az elvont főnévhez tartozó igenévi jelző is elvont jelentésű: hänen entinen *raataja intonsa* (LINN. Pak.

*) A karjalaiban: *haljakal katettu* kivi (AHLQV. 129) 'kabáttal letakart kő'.

43) 'az ő előbbi dolgozó buzgalma' (vö. elmenő szándék: SIMONYI Jelzők 29).

Némely jelzős szerkezetben a jelző és a jelzett szó között bonyolultabb a viszony: *Alla seulan seulottavan* (Kal. Selit. 215) 'szítaláshoz való szita alatt'; *parilla pärskähtävällä, irvistävällä ilman haistolla* (KIANTO 7) 'néhány fűvő, fogvicsorgató levegőbe való szaglászással', azaz (a medve) szaglászás közben fűjt és fogait vicsorgatta.

Mies pidaja mäs 'ein Mann der im Gedächtniss behält' (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 144. 4).

Szenvedő igenév a cselekvés alanyának kitételével.

A cselekvő igetöböl *-ma, -mä* képzővel képzett igenév tö-alakjával olyan jelzős szerkezetek alakulnak, melyek lényegükben megfelelnek a régi magyar *isten adta gyermek*-féle szerkezeteknek; t. i. a jelzett szó tárgya az igenévvél kifejezett cselekvésnek, de egyúttal a cselekvés alanya is meg van nevezve az igenevet megelőző főnévvel, pl. *isän ostama hattu* 'atya vette kalap', azaz: a kalap, melyet az atya vett. A finn szerkezet annyiban különbözik a magyartól, hogy a finnben a cselekvés alanyát megnevező főnévhez a genitívus ragja járul, az előbb idézett szerkezet tehát pontosabban így fordítható: 'az atyának vétele' (vö. embereknek vialta és nepnek elvette stb.: SIMONYI Jelzők 30).*) Példák:

kun sinun himo tulevi, noita mielesi tekevi ison saamia kaloja (PET.: Suomi II. 18: 37) 'mikor elfog a vágy, mikor kedved kerekedik azokra az atyád fogta halakra'; *No se antaa mies sen*

*) Az észben a finnhez hasonló jelentésű szerkezetek alakulnak a szenvedő befejezett cselekvés igenevével: *teie antud raha ei ole vaja lugeda* 'von euch gegebenen Geld ist nicht nötig zu zählen'; *keisäri välja antud käsk* 'ein vom Kaiser erlassener Befehl'; *saksa king-sepa tehtud säpad* 'von einem deutschen Schuster gemachte Stiefel'; *häre södud leib* 'von Mäusen benagtes Brot'; *siguri segatud kohvi* 'mit Cichorien gemischter Kaffee' etc. (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 146. 8). Olykor a folyó cselekvés igenevével: *hobuse tarvitavad rüstad* 'von einem Pferde gebrauchtes, für ein Pferd nötiges Geschirr' (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 145. 6).

kuoleman oman antaman toolin (Suomi II. 16: 217) 'no az az ember odaadja azt a halál maga adta széket'; *Syön omia, Jumalan luomia laappasiani*, *repo sanoi* (Sat. I. 333) 'eszem a saját Isten teremtette talpaimat, mondta a róka'; *kulon polttama honka* (KIVI I. 92) 'erdei tűz égette fenyő'; *Jumalan lähettämän miehen oppi* (KIVI I. 422) 'az Isten küldötte férfinak tana'; *myrskyjen repimät kuuset* (KIVI II. 118) 'viharok tépte fenyők'; *löytyy maattomia eli toisin sanoen leivättömiä*, jotka olisivat valmiit nälkäpalkoista tekemään *rikkaiden haluamia töitä* (JÄRN. 69) 'akadnak földnélküliek vagy másként mondva kenyérnélküliek, a kik készek volnának éhségbérért elvégezni a gazdagok megkívánta munkákat'; tuo *Martan mainitsema herra* (JÄRN. 93) 'az a Márta említette úr'; Lahden keskustassa väreili vielä *auringon jättämän yötaivaan himmeä heijastus* (JÄRN. 119) 'az öböl közepén ott remegett még a nap elhagyta éjjeli égboltozat homályos derengése'; *lumen peittämä niitty* (AHO Tyv. meri 41) 'hó-takarta rét'; *magneettimyrskyn sytyttämä pohjanpalo* (AHO Tyv. meri 111) 'mágneses vihar gyújtotta északi fény'; *äiti väinaan antamassa kirjassa* (KIANTO 28) 'boldogult anyám adta könyvben'.

A cselekvés alanyát az igenév előtt álló személy név más jelöli meg, az igenévi jelzőhöz a megfelelő személyrag járul; pl.

hyvinpä tavallisesti onnistuivat *hänen ajamansa asiat* (KIVI II. 427) 'rendesen jól sikerültek az ő intézte ügyek'; niin tuntuu meistä kuin tämä olisikin *meidän tekemämme tupanen* (AHO Mais. 30) 'úgy tetszik nekünk, mintha ez csakugyan magunk csinálta házikó volna'.

A cselekvés 3. személyű alanya *oma* 'saját' szóval van kifejezve, mely valóságos jelzője a személyragos igenévnek; *) pl.

Kuolema ei huomannu sitä *ommaa antamaan toolia* ja istuu siihen (Suomi II. 16: 217) 'a halál nem vette észre azt a maga adta széket és belé ül'; *oma-synnyttämänsä ärjy* (KIVI II. 411) 'maga támasztotta vihar'; nuori mies metsää kävellessään lepyttelee sen haltijoita *omalla sepittämällään loihdulla* (AHO Tyv. meri 94) 'a fiatal férfi az erdőt jártában maga szerezte varázsígével engeszteli az erdőisteneket'; Ilmarinen nosti *omantekemänsä auringon ja kuun* kuusen latvaan (AHO Tyv. meri 107) 'Ilmarinen maga készítette napot és holdat emelt a fenyő csúcsára'.

*) Vö. magam sütötte kenyér stb.

A cselekvés alanyát gyakran csupán az igenévhez járuló személyrag jelöli meg; pl.

kasvoipa jokea kolme itkemistänsä vesistä (Kal. 4: 475) 'három folyó nőtt az (6) sirta könnyekből'; pehtori viimeisteli rakentamaansa haapaista soutuvenettä (JÄRN. 114) 'a tisztartó az utolsó simitást végezte a (maga) készítette nyárfaesónakon'; kaikki pilkkomansa puut he maahan kaatoivat (AHO Mais. 116) 'a (maguk) megjelölte fákat mind földre döntötték'; Kantaa ansaitsemansa rahan joka ilta vaihettajan pöydälle (AHO Tyv. meri 123) 'a (maga) szerzette pénzt elviszi minden este a pénzváltó asztalára'; Hän oli pitkä ja solakka kuin vastakaatamansa kuuset (LINN. Laulu 3) 'magas volt és karcsú, mint az imént ledöntötte fenyőfák'.¹⁾

Az igenevek jelzőül való használatának az a következménye, hogy az igei származás elhomályosultával az igenév kiszakad eredeti kategóriájából és valóságos melléknévvé válik; pl. *joutava* 'szabad, el nem foglalt' (*jouta-* 'ráérni, foglalkozás nélkül v. szabad lenni'); *mahtava* 'hatalmas' (*mahta-* '-hat, -het'); *sivistynytt* 'művelt' (*sivisty-* 'művelődik'); *riivattu* 'ördögtől megszállott, eszeveszett' (*riivaa-* 'megzavar, megháborít, megbabonáz') stb.

Az ilyen igenév éppen úgy fokozható, mint a melléknév: on se *oppinut* mies suutari, vaan raatari on *oppineempi* (KIANTO 53) 'tanult ember a varga, de a szabó még tanultabb'.²⁾

II. A főnév jelzői használata.

A finnugor nyelveknek ősi mondattani sajátága a főnévnek valóságos melléknévi értékben tulajdonságjelzőül való használata.

A következőkben néhány finn főnévi jelzős szerkezetről lesz szó annak igazolására és kiegészítésére, a mit a főnévi jelzőről finnugor szempontból eddig tudunk.³⁾

¹⁾ Az észttben a *-ma* képzős igenévnek abessivusával alakulnak jelzős szerkezetek: *sāmata naene* 'ein nicht bekommenes oder empfangen habendes Weib, d. h. eine Braut'; *harimata inimezed* 'ungebildete Menschen' etc. (WIEDEMANN Ebst. Gram. §. 143).

²⁾ Vö. kitünő, kitünőbb stb. (SIMONYI Jelzők 29).

³⁾ Vö. KERTÉSZ 3.

1.

A finn nyelvben személy- és állatneveknek tulajdonságjelzője lehet nemet és kort jelentő főnév. Ezeket a jelzős kifejezéseket összetételeknek érzi a finn; a jelző és a jelzett szó között olyan szoros a kapcsolat, hogy más jelző nem is kerülhet közéjük.

a) Nemet jelentő főnév a jelző: Tuuti, tuuti *tyttölasta* (PET.: Suomi II. 18: 16) 'aludj, aludj leánygyermek'; Keisarilla oli ennen [vaimo] ja se kuoli ja jäi *tyttölapsi* (Sat. II. 69) a császárnak azelőtt felesége volt, és az meghalt, és leánygyermek(e) maradt'; viekassilmäinen *tyttölapsi* (KIVI II. 392) 'hamis-szemű leánygyermek'.¹⁾ No, hän elää ja saapi *poikalapsen* (Sat. II. 70) 'no, ő él és fiúgyermek születik'; Toiselle apselle, joka myös oli *poikalapsi*, oli Riika ehdottanut nimeksi Helanteria (KIANTO 14) 'a másik gyermeknek, a ki szintén fiúgyermek volt, R. a H. nevet ajánlotta'; No, hän meni... ja puettaa *vaimoväen* vaatteisin (Sat. II. 49) 'no, ő megy... és felöltözik az asszony nép ruhájába'; se puu kun kuivaa, niin se tulee hyvää keittopuuta *vaimoväelle* (Sat. I. 205) 'mikor az a fa kiszárad, jó lesz főzéshez az asszony nép számára'; *vaimoväki* leipoo (JÄRN. 39) 'az asszony nép dagaszt'; Sano nyt, hyvä mies, mitä varten *vaimoväenkin* sinne tulla pitää? (KIANTO 52) 'mond meg most, jó ember, miért kell oda elmennie az asszony népnek is'; Koska tässä nyt *akkaväelläkin* kuulostaa olevan äänivallan oikeus... (KIANTO 74) 'minthogy itt most az hírlík, hogy az asszony népnek is van szavazati joga'; se ensimmäinen *vaimoihmisen* (Sat. II. 17) 'az az első asszonyember'; Parin viikon kulltua tuli Rauhalahteen *vaimoihmisen* hakemaan Kinturia (JÄRN. 165) 'néhány hét múltán asszonyember jött Rauhalahriba K.-t megkeresni'; Sen lisäksi oli siinä kaksi *vaimoihmistä* ja renki (AHO Mais. 83) 'azonfölül két asszonyember volt ott meg egy béres'; apumiehenä oli meillä... muuan yksinäinen *vaimoihmisen*²⁾ (AHO Mais. 84) 'segítségül egy magányos asszonyember volt nálunk'; niin korea ja kaunis *nais-ihminen*³⁾ (Sat. II. 122)

¹⁾ Az észtben is: *tütarlaps* 'leánygyermek'; *Tütarlaps* töstnud... omad silmad taeva poole... (AHLQV. 47) 'a leánygyermek az égbe emelte szemét'.

²⁾ Vö. Sitten hän näki, että kokkatuhden alla oli *vaimoisen hengen* vaatteet (Sat. II. 49) 'aztán látta, hogy a hajó orránál levő evezőpad alatt asszonyi személy ruhái voltak'.

³⁾ Vö. *némber* < *nő-ember*.

'olyan csinos és szép nő-ember'; Eräs *nais-palvelijoista* tulee oikealta (KIVI I. 27) 'egy nőcseléd jön jobbról'; *miespuoli* 'férfi' (tkp. 'férfi-fél'); *naispuoli* 'nő(személy)' (tkp. 'nő-fél');* jos lienet *poika-puoli* ollut, joka veit minun vaatteeni, niin tuo takaisin, minä tulen sinulle miehelle; jos lienet *naispuoli*, niin tuo Jumalan nimeen (Sat. II. 96) 'ha a férfinemhez (tkp. fiúnemhez) tartoznál te, a ki elvitted az én ruhámat, úgy hozd vissza, hozzád megyek férjhez; ha a nőnemhez tartoznál, úgy hozd (vissza) Istennek nevében'; *Miehen poli* (MLF. I. 27), *miehen puoli* (MLF. II. 150) 'férfi(-nembeli)'; *Waimon poli* (MLF. I. 27) 'nő (személy)'; kaksi aikaihmistä *vaimonpuolta* (KIANTO 74) 'két meglett nő(nembeli)'.

Emelambat (MLF. I. 196) 'anyajuhokat'; *Emähukka sanoi* (Sat. I. 144) 'az anyafarkas mondta'; Se *emäkorppi* tuli (Sat. I. 289) 'az az anyaholló jött'; *emojänis* (KIVI II. 116) 'anyanyúl'; Olet *emähäiri*, näen minä (JÄRN. 35) 'anyaegér vagy, látom én'; Oli isäntä istunut lavitsalle ja tuumannut, että: «kaikki *koiras-puolet* tapetaan . . .» (Sat. I. 192) 'a gazda leült a lóczára és tanakodott magában, hogy «minden hím(nemű) megöletik»; *naaraspuoli* (Sat. I. 317) 'nöstény'; *ukkopuoli* (Sat. I. 317) 'bak' *koiraskissa* (Sat. I. 192) 'kanmacska'; *koiras-jänis* (KIVI II. 162) 'kan-nyúl'; kaksi *koiraskarhua* (KIVI II. 174) 'két hím-medve'; (emännätön talo) on niinkuin sudenpesä ilman *naaras-sutta* (KIVI II. 20) 'az asszony nélküli ház olyan mint a farkastanya nöstény-farkas nélkül'; *tamma hevosest* (Sat. I. 157) 'kancelalovak'; Kyntömiehellä oli *orithevonen* (Sat. I. 306) 'a szántóembernek ménlova volt'; *sonnivasikka* (KIVI II. 508) 'bika-borjú'; *sonnivaska* (KIVI I. 164) ua.

b) Kort jelentő főnév sokkal ritkábban szerepel jelzőül, mint nemet jelentő; pl.

Otettiin sitten toinen *pentukoira* siihen taloon (Sat. I. 150) 'azután másik kölyökkutyát vettek abba a házba'.

Gyűjtőnév mellett: *lapsilauma* (JÄRN. 71) 'gyermeksereg' (tkp. '-nyáj, -falka'); Lumivalkea joutsen laineilla uiskenteli, ympärillään kultakeltainen *poikaisparvi* (KIVI I. 38) 'hófehér hattyú úszkált a hullámokon, körülötte aranysárga fiókaesoport'.

Itt említhetjük meg a fajt jelentő jelzőket is: Sitten oli heillä *vuohi elukka* (Sat. I. 137) 'aztán volt nekik egy kecske-(házi)állatjuk'; löysi suolta *sorsalinnun* (PET.: Suomi II. 18: 65) 'a mocsáron vadkacsa-madarat talált'.

*

* A karjalaiban szintén: *uroš-čura* 'férfi'; *nais-čura* 'nő (személy)' (AHLQV. 130, 245).

Tulajdonságjelzőül állhat állapotot, foglalkozást, szerepet jelentő főnév. Az ilyen jelző is legtöbbször összetétellel egyesül a jelzett szóval. Példák:

kaiki kieuhet lefket ia *Oruolapset* (MLF. I. 228) 'minden szegény özvegy és árvagyermek'; *orpolapsi* 'árvagyermek'; Oli ennen *leskiakka* (Sat. II. 32) 'volt egyszer egy özvegyasszony'; hän meni yhteen *leskieukkoon* (Sat. II. 24) 'elment egy özvegyasszonyhoz'. A régi nyelvben és a nép nyelvében a jelzőül álló *leski* főnév olykor teljesen melléknévi használatú, a jelzett szóval nem alkot összetételt, hanem éppen úgy egyezik meg vele számban és esetben, mint a melléknévi jelző; pl. Chrifto ylösheretti *lesken waimon* poijan (MLF. I. 144) 'Krisztus feltámasztotta az özvegyasszony fiát'; Ja mennään *leskeen akkaan* he, ja *leskellä akalla* oli pikkuinen poika hyvin (Sat. II. 90) 'és ők elmennek az özvegy-asszonyhoz, és az özvegy-asszonynak igen kicsi fia van'; Ja sitten he tullaan taas siinä *leskessä akkasessa* ollaan (Sat. II. 90) 'és azután ők megint ott találnak lenni az özvegyasszonynál'. Hasonlóképpen adjektíválódik a régi nyelvben a *neitsyt* főnév: Syndy *Neitzefta Mariafta* (MLF. I. 74) 'született Szűz Máriától'. — No, nyt pitäisi minun lähteä *velimiehen luo* (Sat. II. 40) 'no, most indulnom kellene a fítestvéremhez' (tkp. 'fítestvér-emberhez'); voi minua onnetonta, kun sairas mieheni, *yrkämieheni* palaa! (Sat. II. 69) 'oh én szerencsétlen, hiszen odaég az én beteg férjem, vőlegény-emberem'; isäntä ol' joutunut omien *neiti-tyttäriensä* armottoman kurin alaiseksi (JÄRN. 161) 'a gazda saját kisasszony-leányainak kegyetlen uralma alá került'; Tuossa tulee *orja-kumppanini*, Kimmo (KIVI I. 8) 'ott jön rabszolgá-társam, K.'; *isäntä-ukko* (Sat. II. 16) 'a gazda öreg'; *isäntärenki* hävitti kaiken tavaran (Suomi II. 16 : 227) 'a gazda-béres elpusztított minden holmit'; Joo! virkkoi *isäntä suutari*, niin on asia (KIANTO 36) 'helyes! mondta a házigazda-varga, így van a dolog'; *emäntähiiren* kaulassa oli kulkunen (Suomi II. 16 : 190) 'a háziasszony-egér nyakában csengőcske volt'; Kun tuli kaupunkiin, *piikatyttyjä* syötteli niillä hyvillä marjoillaan (Sat. II. 55) 'mikor a városba ért, megetette a cselédleányokat azokkal a jó bogyóival'; Olekks nähnyt tästä menevän *kerjäläis-äijää?* (Suomi II. 16 : 132) 'látál-e ezen elmenni egy koldús-öreg?'; *kerjäläis-poika* (Suomi II. 16 : 198) 'koldúsfiú'; *passari-poika* (Suomi II. 16 : 210) 'pinczérfiú'; eikös tämä ole se mejän vanha *paimenpoika...?* (Suomi II. 16 : 214) 'vajjon ez nem a mi régi pásztorfiunk...?'; Kaksi *paimenukkoa* (KIVI I. 2) 'két pásztor-öreg'; Oi on *seppo-veikkoseni!* (Kal. 31 : 247) 'oh kovács-barátocskám'; tuossa istuu usein *lukkari-ukkomme* (KIVI II. 71) 'ott ül gyakran a mi kántor-öregünk'; eräälle *ruokakauppias-*

ämmälle mun orjaksi myi (KIVI I. 85) 'egy élelmiszerkereskedő-vénasszonynak rabszolgául adott el engem...'; Mitä Suomen kansalla oli saatavaa vanhemmalta *runoniekka-polveltaan*... (CYGNAEUS: Alkulause, KIVI Val. Teoks. I. 456) 'a mit a finn nép régibb versköltő-nemzedékétől kaphatott'; *noita-akkasi* (KIVI II. 68) 'boszorkány-feleséged'; Ne toivat sitte Turun puolelta *noitamiehen* (Suomi II. 16: 226) 'azután Turku vidékéről egy boszorkány-férfit hoztak'; *noita elävä*¹⁾ (Sat. I. 279) 'boszorkányállat'; Men ja tappo sitte kissan ja sian, otti kissalta silmän, sialta syämmen ja *varkaalta akalta*, ruumiilta, käen. (Suomi II. 16: 224) 'ment és megölte aztán a macskát és a disznót, elvette a macskától a szemét, a disznótól a szívét és a tolvaj asszonytól, a holttestől, a kezét'.

Ide tartoznak a megfordított szórendű, mostohát jelentő *puoli* 'fél' szóval való összetételek.²⁾

Ifä puoli. 'Vitricus. Stiu fadher'. (MLF. II. 188); *Äitei puoli*. 'Nouerca. Stiu moodher' (uo.); *Poica puoli*. Priuignus. Stiu foññ'. (uo.); Ios karian warkall on... *lapsia polia* (MLF. II. 170) 'ha a nyáj tolvájának... mostoha gyermekei vannak...'; Ios ioku murha *poika puolens* eli *tjytär puolens* perimifen tähden (MLF. II. 136) 'ha valaki meggyilkolja mostoha-fiát vagy mostohaleányát az öröklés miatt'; iold ei se elä taicka ei ole lapuilla; nijñ on *weli puoli* Ifästä; iold ei se ole lapuilla, nijñ on *weli puoli* äiteiftä... (MLF. II. 21) 'ha az nem él vagy nincs jelen, akkor az atya mostoha fitestvére, ha az nincs jelen, akkor az anya mostoha-fitestvére van...'; *sisar-, serkku-, setä-, tätipuoli* (LÖNN.) 'mostoha-leánytestvér, -unokatestvér, -nagybátya, -nagynéne'; *anoppi-puoli* (uo.) 'mostoha-napa'; *appi-puoli* 'mostoha-ipa'.³⁾

Itt említhetjük meg a következőket is: Siitä tuli *nälkä repo* (Sat. I. 48) 'onnan jött egy éhes (tkp. éhség) farkas'. — Kesäisenä *sunnuntai-aamuna* (AHO Tyv. meri 46) 'nyári vasárnap-reggelen'; *Tiistai-iltapäivän* hämärtäessä... (KIANTO 47) 'a kedd délután alkonyulatában'.⁴⁾

Olyan szerkezetet is találunk, a melyben a jelzett szó és a jelző közti viszony a hasonlóság on alapszik; pl.

¹⁾ Az észben: *nöianaine* 'boszorkánynő'; *nöiaeit* 'boszorkányanya' (AHLQV. 51).

²⁾ Vö. *atval, fial*: SZINNYEL, NyH.⁵ 55.

³⁾ A *puoli*-val való összetételek szórendjéről később lesz szó.

⁴⁾ Vö. szerda napon (SIMONYI Jelzők 36).

patalakki (KIVI II. 284) 'en halfrund mössa af gråa kilar, försedd med skärm; kalott' (LÖNN.), tkp. 'fazéksapka';¹⁾ *kyynelten helmivirta* (uo. 503) 'a könnyeknek gyöngy-árja'; kas kun naara nyt oikein rypistää suunsa *mansikka-suuksi* (uo. 138) 'ni, a nöstény most valóságos szamócczaszájá húzza össze a száját'; *utupaita* (Kal. 32: 251) 'köd-ing, pára-ing' (azaz finom ing, finom-ingű); *härkämies* (KIVI II. 202) 'ökör-ember'; jos olisi parvessanne löytynyt yksi *jalopeura-sankari* (KIVI I. 481) 'ha akadt volna csoportotokban egy oroslán-hős'.²⁾

Az a tulajdonság, a melyben a jelzett szó a jelzőül álló főnévhez hasonlít, gyakran közelebből meg van határozva a főnévi jelzőt követő és vele összetétellel egyesülő melléknévvel; pl.

sinkoilivat lastut hänen ympärillään, kuin kipenät tuli-kuumasta raudasta (KIVI I. 3) 'pattogtak körülötte a forgácsok, mint szikrák a tűzhőségű vasból'; *minä kirveellä ankaralla tämän taivaskorkean* tammien kaataa saisin (uo. 7) 'hatalmas fejével földre dönthetném ezt az égmagas tölgyet'; *vanha, vesiharmaa kissa* (KIVI II. 149) 'vén, vízszürke macska'; *jääkylmä väristys* (uo. 502) 'jéghideg borzongás'; *vastassa on pikimusta muuri* (AHO Mais. 7) 'szemközt szurokfekete fal van'; *syyspimeä yö* (LINN. Pak. 43) 'ősz-sötét éjtszaka'.³⁾

2.

A főnévnek tulajdonságjelzőül való használata magyarázza meg a finnugor nyelveknek azt a közös ősi sajátosságát, hogy a személynevek valóságos jelzői a családi és egyéb viszonyt, megtisztelő megszólítást, hivatalt, foglalkozást jelentő szónak.

A finnben — a legáltalánosabb nyelvszokás szerint — a személynév jelzője a családi viszonyt kifejező főnévnek:

Kave äiti, kantajani (Kal. 2: 103) 'K.-anya, hordozóm'; *Riika äidin* sydän riemastui (KIANTO 132) 'R.-anya szíve örömmel telt el'; *Saakoon hän anteeksi, se Ero poika* (KIVI II. 28)

¹⁾ Vö. köcsög-kalap.

²⁾ Az észiben: *jõe vee hõbbe-peeqlist ...* (AHLQV. 43) 'a folyó vizének ezüst-tükréből'.

³⁾ Az előtag genitivusban: *Totuutta haastelen ... aurin-gon-kirkasta totuutta* (KIVI I. 62) 'igazságot beszélek ... napvilágos igazságot'; *kullan-kiiltävä* 'aranyragyogású' stb.

'nyerjen ő bocsánatot, az az E. fiú'; Ja lähteköön nyt *Lauri poika* Viertolaan (uo. 198) 'és induljon most L. fiú Viertolába'; saa taas tunnustella *Jaakko pojan* hienoja käsiranteita (JÄRN. 169) 'újra megérintheti J. fiúnak finom csuklói'; *Simeoni veljemme!* (KIVI II. 288) 'S. testvérünk!'; *Heikki-veli* (LINN. Laulu 143) 'H. testvér'; Hukassa olisi Kinturi ollutkin, ellei hänellä olisi ollut sitä *Iita-tyttöänsä* (JÄRN. 25) 'el is lett volna veszve K., ha nem lett volna az az I. leánya'; Jo näkyi taudin oireita *Petti tytössäkin* (KIANTO 132) 'látszottak már a betegség előjelei Betti leányban is'; *Maiju-sisartani* he lohduttelivat (LINN. Laulu 137) 'M. testvéremet vigasztalgatták'; sinun *Maiju siskosi* (LINN. Laulu 138) 'a te M. testvéred'.*)

Az ősi finnugor szerkezet maradványaként olykor a finnben is jelzője a személynév a különféle egyéb viszonyt, megtisztelő megszólítást, hivatalt, foglalkozást jelentő szónak. Példák:

Elina neien (PET.: Suomi II. 18: 113) 'E. kisasszonyt'; *Martta neiti* seisoj kahden ystävättärensä rinnalla (JÄRN. 96) 'M. kisasszony két barátnője mellett állt'; *Riika emäntä* (KIANTO 44) 'R. (házi)asszony'; *Iivana isäntä* (PET.: Suomi II. 18: 20) 'Iván gazda'; *Elizeus ppheta* (MLF. I. 145) 'E. próféta'; *Elias ppheta* (uo. 145) 'E. próféta'; Sanoi *Efsaios Propheta* (uo. 193) 'mondta E. próféta'; pyhe *Pauli Apostoli* (uo. 172) 'szent Pál apostol'; hen wlofualitzi P. *Paulin Apostolin* omalla änennele taiuasta Pacanain Apostolixi ia Sarnaiaxi (uo. 161) 'ő kiválasztotta szt. Pál apostolt saját hangjával az égből a pogányok apostolának és prédikátorának'; *Augustus Keisari* Romissa (uo. 159) 'Augustus császár Rómában'; Nin hen teki *David Kuningan canla* (uo. 66) 'így tett ő Dávid királlyal'; XX. *Herodes Tetrarchā* aiaftaialla (uo. 139) 'XX. H. tetrarchának évében'; *Ilmariselle sepolle* (Kal. 31. 365) 'Ilmarinen kovácsnak'; *Matti pappi* (KIVI II. 231) 'M.-pap'; *Matti pastoria* (uo. 232) 'M. papot'.

*) Svéd hatás következtében a nép-, a köz- és az irodalmi nyelvben egyaránt közönséges az olyan szerkezet, melyben a családi és egyéb viszonyt jelölő főnév megelőzi a személynevet. A viszonyragok csupán a tulajdonnévhez járulnak. Pl. *Emä-Reeta*... tule tänne apuun (Sat. I. 115) 'anya-R... jer ide segítségül'; *äiti-Riika* (KIANTO 14) 'anya-R.'; Isä Topiaksessa (KIANTO 14) 'atya-Tóbiásban'; *sisar Maiju* (LINN. Laulu 137) 'testvér-M.'

Az észetben német hatás következtében hasonlóképpen: *vana vend Tosi* (AHLQV. 42) 'öreg bátya Igazság'.

Ezen a téren azonban erősen érvényesült a svéd hatás, mely az eredeti finnugor szerkezetet majdnem teljesen félreszorította.*)

Jelzőül állanak az állatok tulajdonnevei és a tulajdonnév értékű állatnevek is:

Jäihän multa *Musti koira* (Kal. 36: 287) 'elmaradt tölem M. kutya'; *Mikko kissa* (LINN. Pak. 49) 'M. macska'; *karhu [veljelle]* (Sat. I. 119.) 'medve bátyának'; *repokuomani* (uo. 96) 'róka komám'; sen . . . neuvoi *variskuomani* (uo.) 'azt . . . varjú komám tanácsolta'; mitä kannat, *orava kuomaseni?* (uo. 333) 'mit viszel, evet komácskám?'

*

A finnugor nyelvekben a vezetéknev a keresztnév előtt áll, vagyis a vezetéknev valóságos jelzője a keresztnévnek; csak a finn nyelvben használatos a svéd eredetű értelmezős szerkezet: *Aleksis Kivi* 'Kivi Elek', *Juhani Aho* 'Aho János' stb.

A vezetéknev eredetileg az egyénnek megkülönböztető neve volt. A finnben a vezetéknevek kialakulásának kezdő fokán — éppen úgy, mint a magyarban — megkülönböztető névül az apa neve szolgált: *Hemminki Henrikinpoika* 'H. Henrik-fia', *Liungi Tuomaanpoika* 'L. Tamás-fia' stb. A nép körében még ma is gyakori az egyénnek csupán származás szerint való megjelölése: *Salomon Erkinpoika*, *Vilhelm Iisakinpoika*, *Oskar Matinpöika*, *Santeri Santerinpoika* 'Salamon Erik-fia, Vilmos Izsák-fia, Oszkár Mátyás-fia, Sándor Sándor-fia' stb. (Sat. I. köt. jegyzeteiben az elbeszélők nevei).

Ezek a szerkezetek a szórendtől eltekintve teljesen megfelelnek a régi magyar *Palfyayanus*, *Mihalfya Isthwan-féléknek***),

*) Az észtkben: «Die Wörter *herra*, *izand* 'Herr'; *prôua*, *emand* 'Frau'; *nôr herra*, *nôrsand* st. *nôr izand* 'Junker, junger Herr', *preili*, *mamsel* 'Fräulein, Mamsel' werden dem unverändert im Genitiv bleibenden Eigennamen nachgesetzt, wie *Pëtersoni izandale* 'dem Herrn Peterson'; *Anna preilil* 'bei Fräulein Anna' etc. (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 192). — Külömben a német szórend van elterjedve.

***) Vö. KERTÉSZ 38.

melyekben a származást megjelölő jelzők még nem valóságos vezetéknevek.★)

A fejlődés következő fokát azokban a kifejezésekben láthatjuk, melyekben a keresztnév közelebbi meghatározására két értelmező szolgál: egyik a származást jelöli meg, a másik vagy az illető birtokában levő teleknek, földbirtoknak (*talo*) -la képzős neve, vagy valamilyen egyéb vezetéknevszerű tulajdonnév. Pl. *Tuomas Juhaninpoika Jukola* (KIVI II. 171) 'Tamás János-fia J.'; *Topi Topinpoika Romppanen* (KIANTO 13) 'Tóbiás Tóbiás-fia R.' stb.

A harmadik fokon a származást jelölő értelmezős elmarad, és előállanak a *Tuomas Jukola*, *Topi Romppanen* 'J. Tamás, R. Tóbiás'-féle nevek, melyekben a *Jukola*, *Romppanen* már valóságos, az apáról gyermekeire öröklődő vezetéknev.

Megjegyzendő, hogy az idegenszellemtű értelmezős szerkezet minden esetben felbontható olyan módon, hogy a vezetéknev birtokosjelző formájában megelőzi a keresztnévet, tehát *Koiran-ojan Matti* (KIVI I. 168), *Kinturin Janne* (JÄRN. 12). Az élő nyelv, különösen a népnyelv, sűrűn használja ezt a szerkezetet.**)

★) Vö. még: *Kaarina Maununtytär* (KOSKINEN, Suomen historia. Kansakouluja varten ³. 32) 'K. Magnus-lánya'; *Manta Kustaantytär* (LINN. Pak. 28) 'Amanda Gusztáv-lánya'.

***) Az észttben csak újabb időben kellett minden családfőnek német szokás szerint családi nevet választania. «Bis dahin, und im gemeinen Leben vielfach noch jetzt, nannte man die Personen nach dem Namen des Vaters, z. B. *Jāni Jūri* 'J. Sohn des Johann'; *Mihkli Jāni Pēter* 'Peter, der Sohn von Michels Sohn Johann' u. s. w., oder nach der Wohnstelle, wie *Oja-pere Jāk* oder kürzer bloss *Oja Jāk* 'der Jakob von der Wohnstelle Oja d. h. Bach'; oder nach der Beschäftigung, die aber dann eben so construiert wird wie die Wohnstelle . . . z. B. *Seppa Kārel*, *Kokka Hans*, *Rätt-sepa Tōmas* etc., wobei zunächst wohl auch an die Wohnstelle gedacht ist, nicht an das Geschäft selbst, welches der so Benannte auch nicht einmal wirklich persönlich zu betreiben braucht; auch den Familiennamen der Neuzeit zu behandeln die Ehsten gern noch auf dieselbe Weise, bei welcher natürlich nur der zweite Name flectirt wird, der im Genitiv stehende erste unverändert bleibt, also *Nine Pēter* statt *Pēter Nīn*. (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 192):

Finnugor szempontból, valamint a vezetéknév tulajdonképpeni mivoltára és eredeti szórendjére nézve rendkívül jellemzők a tréfás, gúnyos vezetéknév-ragadványnevekkel alakult szerkezetek:

Sattu Mikko toi koiraa vastaan minua (Sat. II. 37) 'Véletlen Mikko kutyát hozott velem szembe'; Vaan *Löytö-Kalle* oli sattunut joen rannalle (uo. 38) 'de Talált-K. a folyó partjára vetődött'; *Kirppu-Liisa* (Sat. I. 296) 'Bolha Líza'; missä ne on, jotka mua on *Paimen-Jussiks* haukkunu?' *) (Suomi II. 16: 203) 'hol vannak azok, a kik engem Pásztor Jancsinak csúfoltak?'; *Kuulias-Tapani* sen nimi oli (uo. 226) 'Engedelmes István volt a neve'; Oli ukko, nimeltä *Taula-Matti* (KIVI II. 186) 'volt egy öreg ember, névszerint Tapló Mátyás'; Kuulkaat, te *Kaura-Matin* poika-junkkarit! (uo. 240) 'halljátok, ti Zab Matyinak úrfi fiai'; Se oli se *Jänis-Jussi* (uo. 117) 'az volt az a Nyúl Jancsi'; *Härkä-Tuomo* (AHO Tyv. meri 41) 'Ökör Tamás'; *Kuppari-Kaisa* **) läksi (KIANTO 71) 'Köpölyöző K. elindult'.

Az eddigiekből az következik, hogy a vezetéknév tulajdonképpen az egyénnek megkülönböztető neve volt a finnben is. A vezetéknév eredetileg jelzője a személynévnek és mint ilyen a jelzett szó, vagyis a keresztnév előtt állt.

*

A földrajzi nevek a finnben rendszerint ragozhatatlan jelzői a jelzett szónak, az illető földrajzi fogalom nevének; pl. *Elbe virran* rannikot ovat paikoin varsin kauniit (SETÄLÄ Lauseoppi 19) 'az Elba folyó partvidéke helyenként igen szép'; *Malta-saaren* kieli (SETÄLÄ, Kielet ja kansat 41.) 'Malta sziget nyelve'; *Kaukasus vuoriston* seuduissa (uo.) 'a Kaukázus hegyvidékein'; *Malakka-niemellä* (uo. 42.) 'Malakka félszigetén' stb.

Az ország-, tartomány-, város- és helységnevekkel (olykor egyéb földrajzi nevekkel is) birtokviszonyos szerkezetek alakulnak:

Rotzin waldacunda (MLF. II. 1) 'Svéd birodalom'; *Israelin maalle* (MLF. I. 96) 'Izrael földjére'; Toinen ombi *Ieneköpingin*

*) Vö. SIMONYI Jelzők 38; KERTÉSZ 41.

**) Vö. *Kaisa kupparin* käykkä leuka... (KIANTO 75) 'K. köpölyözőnek kiálló álla...'

hiippacunda (MLF. II. 1) 'a második a jönköpíngi püspökség'; jos . . . olisit käynyt *Turun kaupungissa* (KIVI II. 138) 'ha jártál volna Turku városában'; *Babylonin kaupungissa* (uo. 163) 'Babylon városában'.

Az a kettősség tehát, mely a földrajzi nevek szerkezeteiben a magyarban kimutatható, a finnben is megvan. A birtokviszonyos szerkezet eredetét a finnben nem látjuk ugyan tisztán, de azt megállapíthatjuk, hogy legfőképpen analógiás úton terjedt el a használata. A magyar nyelvtörténet, valamint a rokon nyelvek adatainak tanúságait a finnre is alkalmazva, ki lehet mondani, hogy a nem személyekről elnevezett helynevek eredetileg a finnben sem birtokos jelzői a földrajzi fogalom nevének.*)

3.

A finnben — éppen úgy, mint a magyarban és a többi finnugor nyelvben — jelzőül használatos a puszta anyagnév. Az anyagnévi jelző és a jelzett szó összetételle kapcsolódott; másféle jelző nem férközhetik közéjük, de az anyagnévi jelzőnek még külön melléknévi jelzője is lehet. Példák:

kultaheinä (Kal. 20: 369) 'aranszéna'; *Kultakangasta* kultoivat (Kal. 41: 107) 'aranyvásznat szőttek'; *minä annan kulta-kengät* (Sat. I. 198) 'aranycipőt adok'; *se tyttö tuli kolmella kultaivailla* (Sat. II. 96) 'az a leány három aranyhajóval jött'; *minulla on semmoinen kultahattu* (Sat. II. 111) 'nekem olyan aranykalapom van'; *näytti kultasormustaan* (Suomi II. 16: 192) 'megmutatta aranygyűrűjét'; *Se oli kultarahoja täynnä* (Suomi

*) Vö. KERTÉSZ 34. — Az észtbén a tulajdonnév és a földrajzi forgalom neve közt birtokviszony van: *Reini jõgi* 'der Fluss Rhein'; *Ria linn* 'die Stadt Riga'; *Peipse järv* 'der Peipus-see' etc.; *sürel Reini jõel, süres Ria linnas, sügavast Peipse järvest* (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 192).

Az idegenszemlemű értelmezős szerkezet is megvan a finnben és az észtbén egyaránt. Ha a földrajzi fogalom neve összetett főnév, mindig megelőzi a tulajdonnevet és felveszi a viszonyragokat: *pääkaupungissa Helsingissä* stb. (SETÄLÄ Lauseoppi 19); — *pea-linnas Berlinis* 'in der Hauptstadt Berlin' (WIEDEMANN Ehst. Gramm. §. 192).

II. 16: 199) 'az tele volt aranypénzzel'; *kultakruunu* (KIVI I. 146) 'aranykorona'; *) — *hopearisti* (Kal. 4: 49) 'ezüstkereszt'; *hopeasolki* (Kal. 4: 429) 'ezüstcsat'; minä annan... *hopeapaulat* (Sat. I. 198) 'adok... ezüstszinórokat'; *hopearuunu* (Suomi II. 16: 213) 'ezüstkorona'; Se oli täynnä *hopearahoja* (Suomi II. 16: 213) 'tele volt ezüstpénzzel'; *Hopea-sauvaseni* (KIVI I. 99) 'ezüstbotoescám'; *hopeakello* (AHO Mais. 9) 'ezüstcsengő'; — *Rautamunan seitsemännen* (Kal. 1: 212) 'a hetedik vastojást'; *rautamies* merestä nousi... *rautakukkaro* käessä (PET.: Suomi II. 18: 22) 'vasember emelkedett ki a tengerből... vaserszény a kezében'; minä kynnän pelot ilman *rautarukkasitta* (PET.: Suomi II. 18: 49) 'szántom a mezőket vaskesztyük nélkül'; Siell' oli yheksän miestä *rautakahleissa* (Suomi II. 16: 201) 'kilencz férfi volt ott vasbílincsben'; Isä, sun *rautapaitas* jo kauan ruostunut on (KIVI I. 63) 'atyám, a te vasinged már sokáig rozsdásodott'; Viimeisenä asteli Juhani, kourassa kaksi *rautasarantoa* (KIVI II. 102) 'utolsónak lépkedett J., markában két vas-ajtó-sarok'; *rautalapiolla* (AHO Mais. 89) 'vaslapáttal'; — Ien *Cupari kärmä* cautta (MLF. I. 148) 'azon rézkigyó által'; Renki meñ kuparseppään ja valatti *kuparhärän* (Suomi II. 16: 203) 'a béres... elment a rézműveshez és öntetett egy rézökröt'; *vaskisolki* (Sat. I. 269) 'rézcsat'; alkoi *vaskilinna* näkyä (Sat. II. 39) 'látszani kezdett egy rézvár'; tuon... *vaskihärjän* (KIVI II. 296) 'azt a... rézökröt'; *vaskikello* (KIANTO 24) 'rézharang'; *tinaneuloin* tikkaeltu (PET.: Suomi II. 18: 51) 'ezintüvel kihímzett'; Mutta saatapas *tinapullo* esiin (KIVI II. 209) 'de hűzd csak elő czinpalaczkodat'; *tinahelat* (LINN. Pak. 21) 'czinkarikák'; — Oli kerran mies... polttanut *puupiipulla* (Sat. I. 294) 'a férfi egyszer... pipázott fapipából'; *puuhevonen* (KIVI I. 115) 'faló'; pani *niinimaton* alle (Sat. I. 48) 'a hársgyékény alá tette'; *kivikintahat* kätehen, *kiviharkko* hartioille, *kivilakki* päälle (PET.: Suomi II. 18: 21) 'kőkesztyű a kezére, körojt a vállára, kősapka a feje tetejére'; Siinä oli kovat *kivipainot* (Sat. I. 11) 'kemény kő súlyok voltak abban'; *kivikirkko* (KIVI II. 62) 'kő-templom'; *kivi-aidalla* ympäröitsi (JÄRN. 15) 'kő-kerítéssel vette körül'; *marmoripatsas* (JÄRN. 137) 'márványoszlop'; *marmorikristus* (JÄRN. 141) 'márvány-Krisztus'; — *jäälinna* (AHO Mais. 9) 'jégvár'; *maitokosket* (Kal. 32: 150) 'tejzuhatagok'; *tijjättekö* missä päin *lasvuor* on? (Suomi II. 16: 220) 'tudjátok-e merre van az üveghegy'; *lasivaunut* (Suomi II. 16: 191) 'üveghintó'.

*) Az észtbén: Tema tuli oma *kuld-taevast* maha (AHLQV. 44) 'lejött arany egéből a földre'; tuli *Vana isa* oma *kuld-järgult* maha (id. m. 44) 'az Öreg Atya lejött arany székéből a földre'.

Silkkivjöhyt (Kal. 4: 174) 'selyemövecske'; elköhen sitokoon *silkkihuvia* . . . kaulahansa (PET.: Suomi II. 18: 55) 'ne kössön selyemkendőt a nyakába'; Suoriutuvat *silkkivaatteisin* (Sat. II. 126) 'felöltöznek selyemruhákba'; *silkkipuku* (KIANTO 28) 'selyemruha'; *villavaipat* (Kal. 37: 186) 'gyapjúköpönyegeg'; vaaksan *palttinapaloa* (Kal. 4: 226) 'arasznyi gyolcsdarabot'; annan sulle *sulkaturkin* (Kal. 41: 243) 'adok neked tollbundát'; se oli kun *karvaköydestä* tehtyä (Suomi II. 16: 191) 'olyan volt, mintha szörkötéltől csinálták volna'; otti *karvalakin* päästään (KIANTO 122) 'levette fejről a prémsapkát'; *vilttihattu* (PET.: Suomi II. 18: 24) 'nemezkalap'; *tuohikontti* (KIVI I. 18) 'nyírfahéj-tarisznya'.

Az anyagnévnek melléknévi jelzője van:

Siellä Onni makaa sängyssä *mustan verkaviltin* alla (Sat. II. 66) 'O. ott fekszik az ágyban fekete posztótakaró alatt'; *hienon villahuivin* verhossa lepäsi nuorin lapsi (KIVI II. 398) 'finom gyapjúkendővel letakarva nyugodott a legkisebbik gyermek'; vankihuoneen *musta, hirmuinen rauta-ovi* (KIVI II. 502) 'a börtönszobának fekete, rettenetes vasajtaja'; *musta viltti-hattu* (KIVI II. 66) 'fekete nemezkalap'; *musta silkkihattu* (JÄRN. 62) 'fekete selyemkalap' (= czilinder); *pieniä lasiruutuja* (AHO Mais. 22) 'kicsi üvegtáblák'; monet *valkoset palttinapaidat* (AHO Mais. 32) 'sok fehér gyolcsing'; Morsian . . . astui ulos . . . *pitkine kultavitjoineen* (LINN. Pak. 20) 'a menyasszony . . . kilépett . . . hosszú aranylánczával'; *mustissa verkavaatteissaan* (LINN. Pak. 20) 'fekete posztóruhájában'; *pehmeä pampulipeitto* (LINN. Laulu 35) 'puha gyapot-takaró'; *musta silkkihuvi* (LINN. Laulu 57) 'fekete selyemkendő'; kaksi *suurta kyynelhelmeä* (LINN. Laulu 58) 'két nagy könnygyöngy'; siellä oli paljo *valkoisia marmori-kuvia* (LINN. Laulu 84) 'sok fehér márványszobor volt ott'.

Az anyagnév összetett főnév:

leppäpalikkapata (Sat. I. 29. jegyzet) 'égerfadorong-fazék'; Lopulta seisoiimme *saapasnahka-tornin* viimeisessä huipussa (KIVI II. 291) 'végül a csizmabőr-torony legtetetjén álltunk'; Asemilla liikkuu maakansaa . . . *lammasnahka-turkeissa* (AHO Mais. 104) 'az állomásokon jár-kél a falusi nép . . . báránybőr-bundákban'.

Az összetett anyagnévnek melléknévi jelzője is lehet: *hienolla puuvilla-vaipallansa* (KIVI II. 414) 'finom gyapot-köpönyegével'.

A Kalevala nyelvében néha a jelzett szó után áll a változatlan anyagnévi jelző: *Vyö vaski* (4: 430) 'rész-öv'; *Hieho tungeikse tulesta, sarvi kulta* kuumoksesta (10: 361) 'űsző tűnik elő

a tűzből, aranszarv a kohóból'; Aura tungeikse tulesta, *terä kulta* kuumoksesta (10 : 379) 'eke tünik elő a tűzből, aranyél a kohóból'.

Az anyagnévből akkor sem képez a finn nyelv melléknevet, ha a jelzett szó nincs kitéve:

vaari vetää *leppäkalikasta* (Sat. I. 29) 'az apó híz egyet az égerfadorongból' (t. i. fazékból); *mustassa silkissä* joka päivä käveli (Sat. I. 278) 'fekete selyemben járt mindennap'; *Sinisilkkit* silmiltäni (Kal. 4 : 72) 'a kék selymek az arczomról'.

A régi népköltészet nyelvében az anyagnévhez olykor a genitívus *-n* ragja járul:

Kullansormus sormestani (Kal. 4 : 61) 'aranygyűrű az újjamról'; *Sormet kullansormuksihin, käet kullankäärylöihin* (Kal. 4 : 179) 'újjaidat aranygyűrűbe, kezeidet aranykarpereczekbe'; *kullan solki* (PET.: Suomi II. 18 : 23) 'aranyesat'; *kullan sormuksia* (PET.: Suomi II. 18 : 23) 'aranygyűrűk'.

Az újabb irodalmi nyelvben egyre nagyobb tért hódít az anyagnévből *-inen* képzővel képzett melléknévjelző szerkezet. Az anyagnévből képzett melléknévi jelző különben igen régi idő óta kimutatható az ősi, változatlan anyagnévi jelzős kifejezés mellett; pl.

Hanki *villaiset hamoset* (Kal. 23 : 388) 'készíts gyapjúszoknyácskákat'; *Vapa vaskinen käessä* (Kal. 31 : 133) 'rézpálca a kezében'; *Pane vaskinen vasara* tuon tulisen jousen päälle (Kal. 33 : 267) 'tégyszoknyácskát arra a tűzes íjra'; *Suka kultainen pivossa, hopiainen harja* käessä (PET. Suomi II. 18 : 22) 'aranyfésű a markában, ezüstkefe a kezében'; *pane . . . kaksin liinaiset lakanat* (PET.: Suomi II. 18 : 190) 'tedd kétszeresen a vászonlepedőket'; *annettiin paperinen takki, voinen hattu ja lasiset kengät* (Suomi II. 16 : 182) 'adtak papírkabátot, vajkalapot és üvegczipőt'; *Talon väki huomasi minun sokeriset kalossin* (Suomi II. 16 : 222) 'a ház népe észrevette az én cukor-sárczipőmet'; *kaikilla pitää olla kultaiset hiukset ja kultaiset käsivarret* (Sat. II. 2) 'aranyhaja és aranykarja legyen mindeniknek'; *sinä et saa milma ennen näkemään, ennenkuin kolmet [kengät] rautaiset jaloissasi kuluttanut* (Sat. II. 96) 'addig nem láthatsz engem, míg három (pár) vaszipőt el nem koptatsz a lábodon'; *otti sen sulkkuisen huivin* (Sat. II. 104) 'vette azt a selyemkendőt'; *kultainen istuin* (KIVI I. 435) 'aranszék'; *katto kultainen päämme päällä* (KIVI II. 18) 'aranytető fejünk felett'; *iloisesti leimusi koivuinen pystyvalkea* (KIVI II. 184) 'vidáman lobogott a nyírfa-(álló)tűz'; *lätkäinen vesisäiliö* (JÄRN. 13) 'bádóg víz-

tartó; *mustamarmorinen hautakivi* (AHO Mais. 94) 'feketemárvány sirkő'.¹⁾

*

Meg kell még emlitenünk a következő idegenszerű szerkezeteket:

vanhimmalla tyttäreillä ol *vaskesta ruunu*, keskimmaisella ol *hoppeesta*, nuorimmaisella ol *kullasta* (Suomi II. 16: 211) 'a legidősebb leánynak volt rézből (készült) koronája, a középsőnek ezüsből, a legfiatalabbnak aranyból'; Ja... annettiin... *sokerista kalossit* ja takki päälle (Suomi II. 16: 222) 'czukorból (készült) sárczipőt és kabátot adtak reám'; Kun ne tulee linnan portille, siinä on *kullasta, priljantista portin pylvää*t (Sat. II. 6) 'mikor a vár kapujához érnek, ott aranyból, briliánsból (készült) kapufélfák vannak'; ja on *kullasta silta* kuninkaan linnaan asti (Sat. II. 8) 'és aranyból (épített) hid van a királyi várig'.

A -*sta*, -*stä*-ragos anyagjelző nem egyéb, mint a svéd *af*... 'von... , aus...' fordítása (vö. *ett hus af trä* 'faház', *ett verktyg af järn* 'vasszerszám').

4.

A magyarban és általában a finnugor nyelvekben «a mértékjelölő főnév valóságos jelzője annak a szónak, a melyre vonatkozik» és mint ilyen mindig változatlan.²⁾ A finnben annak a neve, a minek egy részéről van szó, változatlanul partitivusban van, s a mondatbeli viszony a mértéket jelentő főnéven van megjelölve; pl. *tynnyristä hyvää viljaa* sain viisikolmatta markkaa 'egy tonna jó gabonáért 25 márkát kaptam'; minä olen tyytyväinen kahteenkin kappaan rukiita 'megelégszem két véka rozsszal is' (SETÄLÄ Lauseoppi 38).³⁾

¹⁾ A vepsäben: *kuldaišes meres kuldaine kivi, kuldaišel kivel kuldaine kukoi* (AHLQV. 188) 'aranytengerben aranykő, aranykővön aranykakas'.

²⁾ Vö. KERTÉSZ 57.

³⁾ Ha a mértékjelölő főnév nem alanya vagy tárgya a mondatnak, szívesebben és gyakrabban használ a finn nyelv más szerkezetet: *voista maksettiin 20 markkaa leiviskästä* l. *leiviskältä* 'egy livlandi font vajért 20 márkát fizettek'; *hyvään sahtiin* menee kolme kappaa malttaita *tynnyriin* 'egy hordó jó

A mértékjelölő part. szerkezetek — a számnévi jelzős kifejezésekkel való összefüggésükben tekintve — az ősi finnugor mértékjelzős szerkezetekből másodlagos fejlődéssel állottak elő; e szerint a partitívusos szerkezetek az ősi mértékjelzős kifejezések megfelelőiként tekinthetők.

Igen sokat mondanak finnugor szempontból az olyan észti nyelvjárási mértékjelzős szerkezetek, melyekben a mértékfőnév változatlan, és a mondatbeli viszony hordozója a hozzátartozó jelzett szó; pl. ma olen *natuke aega* elanud 'ich habe eine kleine Zeit gelebt'; *kiinkis mulle hulk raha* 'er schenkte mir eine Menge Geld'; *hulk lastele* 'einer Menge von Kindern' (WIEDEMANN Ehst. Gramm. § 193).

A *puoli* 'fél' főnév jelzői használata.

A *puoli* szónak a finnben — a többi finnugor nyelvvel egyezően — csupán főnévi alakja van.*)

A *puoli* mértékjelző után rendszerint partitívusban van a jelzett szó éppen úgy, mint más mértékjelző után.***) Példák:

gyenge sörhöz 3 véka maláta kell' (SETÄLÄ Lauseoppi 38). — Van olyan eset, mikor a part. szerkezet egyáltalán nem használható: «Står åter kvantitetsordet i Genitivus, så kan partitiv-konstruktion icke användas, utan endast sammansättning, t. ex. *Voileiviskän* hinta, aldrig: leiviskän voita hinta. Skulle dervid material-ordet hafva attribut och till följe häraf sammansättningsutvägen blifva omöjlig, måste äfven kvantitetsordets Genitivus undvika; t. ex. hinta leiviskästä hyvää voita, priset för ett lispund godt smör.» (KOSKINEN, Finska språkets satslära 1860. § 14. 2. Anm. 1.)

Az észti nyelv part. szerkezetet használ akkor, ha a mértékjelölő főnév alanya vagy tárgya a mondatnak, pl. *üks oza linna* pöles ära 'ein Teil der Stadt verbrannte'; *nael tubakat* 'ein Pfund Taback' stb. (WIEDEMANN, Ehst. Gramm. § 113.). Minden egyéb esetben azonban a mértékjelölő főnév éppen úgy felveszi a viszonyragokat, mint az a szó, a melyre vonatkozik; pl. *kahe vaka kaerta* vasta 'gegen zwei Lof Hafer'; *ühes naelas linades* 'in einem Pfund Flachs'; *sürest hulgast mitme-sugusist jagudest* kokku seatud 'aus einer Menge verschiedenartiger Teile zusammengesetzt'; *tükiks ajaks* 'auf einige Zeit' stb. (WIEDEMANN Ehst. Gramm. § 193).

*) Vö. KERTÉSZ 58.

**) A régi nyelvben olyan példát is találunk, melyben a *puoli* után nincs part.: Sitte luetan Euangelium, cokonans eli

Sillä että peukall on puoli kättä, ia kanda puoli ialka, Hacka mies lähimmäifen formen peukalota, maxakan 6 m^rka... (MLF. II. 162) 'minthogy a hüvelykújj fél kéz (t. i. annyit ér, mint egy kéznek a fele) és a sarok fél láb, (ha) levágja egy ember a hüvelykhez legközelebb eső újjat, fizessen 6 márkát'; juoppa puoli tuoppiasi — anna toisen toinen puoli (PET.: Suomi II. 18: 148) 'idd ki a fél kantádat, add másnak a másik felét'; puolen maata (MLF. II. 41) 'fél földet'; olkan kadhottanet puolen wiemiltäns cumbikin (MLF. II. 21) 'veszítsék el fél foglalojukat mind a ketten'.*)

Feltűnő és érdekes jelenség a finn nyelvben az, hogy a puoli szó bizonyos jelzős kifejezésekben, összetételekben mindig a jelzett szó után áll, illetőleg második tagja az összetételnek; pl.

mielipuoli 'féleszű, örült'; väkipuoli 'erőtlen'; ikäpuoli 'középkorú, koros, idős';

käsi-puoli 'félkezű'; jalka-puoli 'féllábú'; silmä-puoli 'félszemű'; sarvi-puoli 'einhörnig'; siipipuoli 'félszárnyú'; suu-puoli 'félszájú' ('jolla on suu toiselta puolen kiinni, toiselta auki'); sivu-puoli 'krüppelig an der einen Seite'; lonkka-puoli 'hüftenlahm'; laita-puoli 'nur mit einer seite versehen'; hiha-puoli 'der nur einen ärmel hat' (BEKE: NyK. XLII. 383).**)

poli lucu, ioftacufta Euangeliftaft (MLF. I. 172) 'azután az Evangelium olvastatik, egy egész vagy fél fejezet valamelyik evangelistából'.

A mértékjelző puoli főnév olykor melléknévként viselkedik: Illat itken ikkunoissa... puolet päivät porstuissa (PET.: Suomi II. 18: 13) 'esténként az ablakokban sirok... fél napokon át az előszobákban'.

Az észtben a 'fél' főnév a többes számban melléknévi használatú: pöled leivad 'halbe Brote' (WIEDEMANN Ebst. Gramm. § 192).

*) Az észtben: Hea meelega kiinkis kuninñas oma poole riiki Töele (AHLQV. 42) 'jó kedvvel ajándékozta a király fél birodalmát az Igazságnak'.

***) A jelentésbeli különbség miatt külön kell megemlítenünk néhány puoli-val való összetételt.

a) Rész, oldal jelentésű a puoli a következő összetételekben: ala-puoli, ali-puoli 'unterteil'; etu-puoli 'vorderseite, vorderteil'; sisä-, sisus-puoli 'die innere seite, der innere teil'; taka-puoli 'rückseite, kehrseite, hinterteil, der hintere'; ulko-puoli 'die äussere seite, aussenseite'; yli-, ylä-puoli 'der obere teil

Ezekben a kifejezésekben a *puoli* főnév nem valóságos 'halb' jelentésű mértékszó. Az eredeti jelentéshez legközelebb áll a *mieli-puoli*-féle összetételekben levő *puoli* jelentése.*)

A valóságos mértékjelző *puoli* sohasem áll a jelzett szó után; nem ismerünk pl. *siemausta puoli*-féle szerkezetet. Egyéb jelentésében azonban a jelzett szó előtt és — a melléknévi stb. jelzők példájára — a jelzett szó után is állhatott, az idők folyamán pedig utóbbi helyzetében a jelzett szóval összetétellel állandósult; a jelentésváltozás és megoszlás együtt járt tehát alak-, illetve helyzetbeli elkülönüléssel.

A másféle mértékjelzővel alakult szerkezetek egy nagy csoportjában a mértékszőnek nincs semmiféle más jelzője. Példák:

Meni *kappaleen matkaa* (Sat. I. 171) 'ment (egy) darab utat'; Periköön hän talosta *kappaleen maata* (KIVI II. 15) 'örököljön ő a birtokból (egy) darab földet'; Mentiin sitten järven rannalle. Sorkittiin siellä *kappale aikaa*. (Sat. I. 86) 'elmentek azután a tó partjára. Járkáltak ott (egy) darab ideig'; Mutta viimein, kun oli jo ehtinyt *kappale yötä* eteenpäin, heräsivät he unestansa (KIVI II. 246) 'de végül, mikor már (egy) darab éj eltelt, felébredtek álmukból';**) Ajavi *palasen maata* (Kal. 35: 291) 'átnyargal (egy) darabka földön'; Tuo palanen Katajanokan

oberteil, die obere seite'; *tie-puoli* 'der platz an der seite des weges, die seite des weges' (BEKE: KSz. XIII. 123); *iho-puoli* '(bőrnek) szőrös oldala, (posztónak) visszája' (SZINNYEI, Finn-m. szótár); *meri-puoli* 'sjö l. hafssidan' (LÖNN.);

időtáj jelentésű: *syksy-puoli* (Sat. I. 265) 'ősztáj' (vö. *tavasz félen* 'tavasz tájban' KERTÉSZ 73); *ehtoo-puoli* 'délután (tkp. 'estfél'): se lähti *ehtoo-puolella* (Suomi II. 16: 188) 'délután indult el'.

b) Elvont jelentésű a *puoli* a következőkben:

isä-puoli 'mostoha atya'; *äiti-puoli* 'mostoha anya' stb.;

mies-puoli 'férfi' (tkp. 'férfi-fél'); *nais-*, *vaimo-puoli* 'nő' (tkp. 'nő-fél'); *naaras-puoli* 'nőstény' (tkp. 'nőstény-fél').

*) A jelentésváltozásra vö. *käsipuoli* 'ihminen 'félkezű ember' és *peukall on puoli kättä* 'a hüvelykújj fél kéz' (annyit ér t. i. mint egy kéznek a fele).

**) Az észben: Kui ta *tüki maad* sai käinud (AHLQV. 37) 'mikor ő (egy) darab földet bejárt'; Sai karu händ *tüki aega* juba jões olnud (id. m. 32) 'a medve farka már (egy) darab ideig a folyóban volt'.

sillalta Uuden Teatterin nurkalle ei ainoastaan muistuta, mutta todella onkin *palanen ulkomaata* (AHO Mais. 103) 'az a darabka a katajanokkai hirtől az Új Színház sarkáig nemcsak emlékeztet reá, hanem valóban (egy) darabka külföld'; On heillä *joukko lapsiakin* (KIVI II. 67) 'van nekik (egy) csoport gyermekük is'; viisi tuhatta penninkiä ja *kasa ropoja* siihen lisäksi (KIVI I. 417) 'ötezer ezüstpénz és (egy) rakás fillér ráadásul'; Samassa hulpahti puotiin *roikka sahalaisia* (JÄRN. 18) 'ugyanakkor (egy) falka malom-munkás rontott be a boltba'; Ken uskaltaa häntä lähetä? Eivät *legionat enkeleitä!* (KIVI I. 467) 'ki merészel hozzá közeledni? Az angyalok légiói sem'; Löysivät *padan voita* tieltä (Sat. I. 31) '(egy) fazék vaját találtak az úton'; hän sinulta *pisaran vettä* pyytää (KIVI I. 38) '(egy) csepp vizet kér tőled'; Minä otin *halstuopin viinaa* (Sat. I. 297) '(egy) icceze pálinkát vettem'; minä annan sinulle *putelin viinaa* (Sat. I. 149) 'adok neked (egy) palaczk pálinkát'; Ja menipä niin *hetki aikaa* (KIVI II. 178) 'és így telt el (egy) perc idő'.*)

A mértékszónak számnévi jelzője van:

Kolmekymmentä rekeä kalaa vedettiin (Sat. I. 48) 'harmincz szán halat fogtak'; *Tuohia tuhat rekeä* (Kal. 31: 155) 'ezer szán nyírfahéjat'; Tees minulle *yksi pari puukenkkiä!* (KIVI I. 166) 'csinálj nekem egy pár faczipőt!'; *kolme tynnyriä ruista* hän kyli (KIVI II. 331) 'három tonna rozst vetett'; kannan... *kaksykkymmentä väkkaa rukiita* (KIVI I. 155) 'viszek... 20 véka rozst'; minulla on niin *monta kellaria kultaa ja hopeata* (Sat. II. 53) 'nekem oly sok pincze aranyom és ezüstöm van'; Ja antoi enkeleille *aikaa tuhannen vuotta* (JÄRN. 7) 'és az angyaloknak ezer év időt adott'; poika pyysi, että saako hän *yhlen tupakkipipun aikaa* ennenkuin käsi ja jalka katkastaan (Suomi II. 16: 180) 'a fiú azt kérdezte, hogy kap-e egy pipaszívás időt, mielőtt levágják a kezét és a lábát'.

A mértékszónak melléknévi jelzője van:

Suuren joukon joutsenia (Kal. 31: 2) 'nagy csoport hattyút'; *Suuri joukko lampaita* oli ojan partaalla (Sat. I. 202) 'nagy csoport bány volt az árok partján'; minä tuon *suuren karjan lehmää* (Sat. I. 178) 'hozok (egy) nagy csorda tehenet'; minä

*) Ha a mértékszónak nincs jelzője, a hangsúly a mértékjelzőn van, s ennek az a következménye, hogy a népnyelvben olykor a jelző a jelzett szóval összetélt alkot: löysi *summarahan* siältä (Suomi II. 16: 177) (egy) összeg-pénzt talált ott'.
Vö. SIMONYI Jelzők 37.

tuon suuren karjan lammasta (Sat. I. 180) 'hozok (egy) nagy nyáj b \acute{a} r \acute{a} nyt'; Ja panivat suuren summan rahaa (Sat. I. 217) 'és tettek nagy összeg p \acute{e} nzt' (azaz: 'fogadtak nagy összeg p \acute{e} nzbe'); Sitten kannattanut ison koon juurikoita (Sat. I. 65) 'azut \acute{a} n nagy rak \acute{a} s r \acute{e} p \acute{a} t hordatott \acute{o} ssze'; hevosta iso karja (Sat. I. 119) 'nagy m \acute{e} nes l \acute{o} '; kun olisi aamulla hyv \acute{a} t kaapit rahaa (Sat. II. 38) 'b \acute{a} r \acute{e} sak volna reggel n \acute{e} h \acute{a} ny j \acute{o} szekr \acute{e} ny p \acute{e} nz'; Hetki sitten oli Lauri kumonnut kurkkuunsa joltisen siemauksen viinaa (KIVI II. 223) 'egy perc \acute{e} z \acute{e} l el \acute{o} bb L. meg \acute{e} lhet \acute{o} s korty p \acute{a} -link \acute{a} t \acute{o} nt \acute{o} t a tork \acute{a} ba'; Alempana tehdas ja sen rannassa sinert \acute{a} v \acute{a} rivi j \acute{a} \acute{a} lohkareita (Aho Mais. 10) 'al \acute{a} bb egy gy \acute{a} r \acute{e} s a partj \acute{a} n k \acute{e} kl \acute{o} sor j \acute{e} gt \acute{o} rmel \acute{e} k'.

A m \acute{e} r \acute{t} ek \acute{s} z \acute{o} nak *puoli* a jelz \acute{o} je (ilyenkor a tulajdonk \acute{e} ppeni m \acute{e} r \acute{t} ek \acute{s} jelz \acute{o} a jelzett sz \acute{o} val egy \acute{u} tt partitívusban \acute{a} ll):

puoli Spannia ohria (MLF. II. 88) 'f \acute{e} l spann¹⁾ \acute{a} rpa'; h \acute{a} n j \acute{a} i sinne yksin \acute{a} an, ja jopa kuluu *puoli vuotta aikaa* melkein h \acute{a} nel \acute{t} \acute{a} siell \acute{a} (Sat. II. 23) 'itt maradt egyed \acute{u} l, \acute{e} s m \acute{a} r majdnem f \acute{e} l \acute{e} v id \acute{o} m \acute{u} lik el ott t \acute{o} le'; Sitten se anto *puoli tuntia aikaa* sille (Suomi II. 16: 181) 'azut \acute{a} n f \acute{e} l \acute{o} ra id \acute{o} t adott neki.²⁾

A m \acute{e} r \acute{t} ek \acute{s} z \acute{o} nak jelz \acute{o} je lehet eg \acute{e} sz m \acute{e} r \acute{t} ek \acute{s} jelz \acute{o} s-kifejez \acute{e} s:

Jolla wapamiehelle, Talonpoiialla... ei ole *neli \acute{a} fyld \acute{a} pitk \acute{a} cappale Svdhen wercko*... (MLF. II. 74) 'a melyik szabad embernek, parasztnak... nincs n \acute{e} gy \acute{o} l hossz \acute{u} darab farkas-h \acute{a} l \acute{o} ja...'³⁾

A m \acute{e} r \acute{t} ek \acute{s} z \acute{o} t a jelzett sz \acute{o} t \acute{o} l mell \acute{e} kn \acute{e} vi vagy m \acute{a} s jelz \acute{o} , esetleg m \acute{a} s mondatr \acute{e} sz v \acute{a} lasztja el. P \acute{e} ld \acute{a} k:

¹⁾ R \acute{e} gi sv \acute{e} d gabonam \acute{e} r \acute{t} ek.

²⁾ Olykor a m \acute{e} r \acute{t} ek \acute{s} jelz \acute{o} t meghat \acute{a} roz \acute{o} *puoli* mell \acute{e} kn \acute{e} vk \acute{e} nt viselkedik: Vuositain antakoon talo meille kullenkin *puolen tynnyrin kauroja* kylv \acute{o} on (KIVI II. 15) ' \acute{e} venk \acute{e} nt adjon a birtok nek \acute{u} nk mind a kett \acute{o} nknek f \acute{e} l tonna zabot vet \acute{o} magnak'; — s \acute{o} t elv \acute{e} tv \acute{e} m \acute{a} s f \acute{o} n \acute{e} vi jelz \acute{o} is \acute{u} gy viselkedik: *Kappale aika aikaa*, niin susi tuli kyl \acute{a} an (Sat. I. 152) 'egy darab-id \acute{o} id \acute{o} , akkor a farkas bej \acute{o} t a faluba'.

³⁾ \acute{E} rdekesek a *tynnyriala* \acute{o} sszet \acute{e} tellel alakult szerkezetek *Tynnyriala* 'tonnaalja': olyan nagys \acute{a} g \acute{u} ter \acute{u} let, melynek bev \acute{e} t \acute{e} s \acute{e} re egy tonna vet \acute{o} mag sz \acute{u} k \acute{s} eges. Pl. Piru k \acute{a} ski sen Tiinan hakkaan *salan tynnyrialan huhtaa p \acute{a} iv \acute{a} s \acute{s} \acute{a}* (Suomi II. 16: 185) 'az \acute{o} rd \acute{o} g megparancsolta annak a T.-nak, hogy sz \acute{a} z tonnaalja irt \acute{a} st v \acute{a} gjon napj \acute{a} ban' (v \acute{o} . egy ty \acute{u} k \acute{a} lja toj \acute{a} s stb. KERT \acute{E} SZ 63)

Jos mies hacka miehen cuorman . . . nuoria Tammiä toifen miehen metzäst, maxapi 3. äyri. (MLF. II. 72) 'ha egy ember egy ember (hátára való) teher . . . fiatal tölgyet vág ki egy másik ember erdejéből, fizet 3 öret'; Hackapi mies hako kuorman*) *pino hedhelmättömit puita . . . toifen miehen metzältä . . .* (MLF. II. 72) '(ha) felvág egy ember egy hasábfra rakás nem gyümölcs-termő fát . . . más ember erdejéből . . .'; Ja sitten oli tullut *parvi kaikenlaisia pieniä lintusia* (Sat. I. 9) 'és azután jött egy csapat mindenféle kis madárka'; *kolme kiloa torpan parhainta kirnuvoita* (JÄRN. 10) 'három kiló kunyhóból való legfinomabb köpült vaj'; Taskusta sattuu käteeni *palanen vanhaa sanomalehteä* (AHO Mais. 88) 'a zsebből kezembe kerül egy darabocska régi hírlap'; Se heittää *kimpun punaisen ruskeita säteitä* vaunuun vastakkaiselle seinälle (AHO Mais. 101) 'egy nyaláb vörösesbarna sugarat vet a kocsiba a szemközti falra'; Hänen selkäpuoleltaan löytyy paperiin käärittynä *mytty ristiraitaista puserovaatetta* sekä toinen *mytty ohutta punakukkaista kretonkia* (KIANTO 55) 'hátáról előkerül papirosba göngyölve egy csomag koczkás blúznak való szövet és egy másik csomag vékony pirosvirágos karton'.

Näki . . . mättäällä leivän ja leivällä *kappaleen paistettua lihaa* (KIVI II. 247) 'a mohdombocskán kenyeret látott és a kenyéren egy darab sült húst'; Juotuaan *muutamia laseja kuohuvaa syntymäpäivä-sampanjaa . . .* (JÄRN. 109) 'miután megivott néhány pohár gyöngyöző születésnap pezsgőt . . .'

Sitten lentänyt *suuri parvi taas lintuja* (Sat. I. 9) 'azután megint egy nagy csapat [megint] madár repült'; poika sano, että eikö hän sais *yhtä tuntia ny' aikaa* (Suomi II. 16: 181) 'a fiú mondta, hogy nem kaphatna-e ő most egy óra [most] időt'; poika toi *tyynyriin niille hoppeeta* selläässään (Suomi II. 16: 184) 'a fiú egy tonna [nekik] ezüstöt hozott nekik a hátán'; Mutta palvelija sano, että: «kun mull' olis *halstooppi kuninkaallisesta hovista rommia* (Suomi II. 16. 222) 'de a szolgálta mondta, hogy: «ha volna nekem egy icceze [királyi udvarból] rumom a királyi udvarból . . .'

A hosszúságmértékekkel alakult jelzős szerkezetekben a mértékjelzőt rendszerint melléknévi jelző ('hosszú, széles' stb.) választja el a jelzett szótól. A régi nyelvben olyan kifejezéseket is találunk, melyekben a mértékjelző változatlan, és a jelzett szóval csupán a melléknévi jelző egyezik: Laita Sundin pitä

*) o: *halkokuorman.*

olemä 12. kynärä leviän maan laidhan*) (MLF. II. 85) 'a tengerszoros partja 12 sing széles földpart legyen'.

A főnévi mértékjelzős kifejezések mellett a mértékszóból *-inen* képzővel képzett melléknévi jelzős szerkezetek is használatosak. A melléknévi mértékjelzős szerkezetek lényegben teljesen megegyeznek a mértékfőneves szerkezetekkel. Példák:

Sanoi kettu: «myö hevosesi, niin saat säkillisen hopeita (Sat. I. 56) 'a róka mondta: «add el lovadat, úgy kapsz egy zsáknyi ezüstöt»; Ukko suki hevosta tallissa ja ruokki, niin se pistää kourallisen lanttia hevosen hännän alle (Suomi II. 16: 231) 'az öreg megvakarta a lovat az istállóban és megetette, akkor az egy maréknyi rézpénzt dug a ló farka alá'; keitetiin taasen murkinaksi padallinen tuoretta lihaa (Kivi II. 267) 'reggelire megint egy fazéknyi friss húst főztek'; aina muisti ostaa Venlallensa konttillisen kahvia (Kivi II. 391) 'sohasem felejtett el (tkp. mindig emlékezett rá) Venlájának egy tarisznyára való kávév tenni'; Pari kannullista olutta kiukaalle! (Kivi II. 168) 'néhány kantányi sört a tűzhelyre!'; Maa oli... parituumaisen lumen peittäämä (Linn. Pak. 72) 'a földet néhány hüvelyknyi hó takarta'.

Ide tartoznak azok a szerkezetek is, melyekben a mértékjelző *täysi*-vel összetett főnév. A főnév értékű *täysi* szó, mely a mértékjelző közelebbi meghatározására való, megfordított szórenddel a mértékszó után következik; az összetétel tagjai között birtokviszony van, a mely jelölve is van az összetétel első tagján a gen. *-n* ragjával.

Példák: älä yhtään huoli, minulla on koko pussin täysi hyviä konsteja (Sat. I. 111) 'ne aggódj egy cseppet se, van nekem egy tele zacskó jó csefogatásom'; lautta lahteen menee, lautan täysi laulajoina (PET.: Suomi II. 18: 18) 'a komp az öbölbe megy, tele komp énekes'.**)

*) Vö. a következő értelmezős szerkezetet: *kuian 10. kynärä leviän...* (MLF. II. 90) 'utat, 10 sing széleset...' A mértékszó azonban rendesen genitivusban áll: *kynären pitudhella kadhikalla* (MLF. II. 66) 'egy sing hosszúság(ú) karóval. — Az észtben: neli künart kalevit 'vier Ellen Tuch' (WIEDEMANN Ehst. Gramm. § 113.).

***) Sok más példa még: PETERSEN: Suomi II. 18: 34—35 és BEKE: NyK. XLII. 397.

Felette ritkán a *täysi*-vel való összetétel első tagján nincs megjelölve a birtokviszony: No, siitä [syntyy] *leipää makasiini täysi* (Sat. II. 34) 'no, aztán lesz egy tele tárház kenyér'.¹⁾

Még kell emlékeznünk azokról a sajátságos összetételekről, melyeknek utótagja a mértékszó, előtagja pedig az a főnév, melyre a mértékszó vonatkozik: *ruistynnyri* 'rozs-tonna': egy tonna rozs. Ezt a szerkezetet igen szívesen használja a finn nyelv akkor, ha annak a szónak, a melynek részét vesszük, nincs semmiféle jelzője.²⁾ Pl.:

Kettu ja sika löivät välillänsä vetoa: «kumpainen ennemmin näkee päivän-nousun, se saapi *oluttynnyrin*» (Sat. I. 107) 'a róka és a disznó fogadtak egymással, a melyik előbb látja meg a felkelő napot, az egy hordó sört (sörhordót) kap'; *En kultatynnyrien* tähden pettäisi täällä kerjäläistä (KIVI I. 482) '(sok) hordó aranyért sem csalnám meg itt a koldust';³⁾ Sitte kuningas anto sille sen *rahasumman*, minkä se meäräs (Suomi II. 16: 220) 'azután a király odaadta neki azt a pénzösszeget, a melyet ő meghatározott'; ojennan lihaviipaletta (LINN. Laulu 80) 'odanyújtom... a hússzeletet'; Ja sitte me hiihdämme eteenpäin, miesryhmästä miesryhmään (LINN. Laulu 79) 'azután mi előre száguldunk embercsoporttól embercsoportig'.⁴⁾

Az e fejezetben elmondottak összefoglalásául kimondhatjuk, hogy a mennyiséget, mértéket jelentő főnév eredetileg a finn nyelvben is valóságos jelzője volt annak a főnévnek, a melynek részéről van szó. Ez az ősi finnugor szerkezet tisztán azonban csak néhány észet példában őrződött meg, különben pedig a mértékjelzős szerkezetből másodlagos fejlődéssel partitívus szerkezet állott elő.

¹⁾ A birtokviszony nincs megjelölve a megfelelő vog-osztj., zürj.-votj. és cser. kifejezésekben sem; vö. BEKE: NyK. XLII. 390-397.

²⁾ Vö. SETÄLÄ Lauseoppi 38.

³⁾ A lappban is megvan ez a szerkezet: *Vuõitas-tuõno* 'zsír-hordó'; *tärve-tuõno* 'kátrány-hordó' (HALÁSZ, Svédlapp nyelvtan és olvasmányok 105).

⁴⁾ Ugyanilyen összetételeket alkot az észet is: mis *nüd kaera-tünder* maksab 'was kostet jetzt die Tonne Hafer'; mis *sa odra-vakast* maksid 'was zahltest du für das Lof Gerste'; mis *sa lina naela* ést said 'was bekamst du für das Pfund Flachs' etc. (WIEDEMANN Ehst. Gramm. § 193).

5.

Rendkívül gazdag a finn nyelv olyan szerkezetekben, melyeknek jelzője összetett vagy jelzős főnév (különösen jelzős testrészek neve.*)

Az idetartozó szerkezetek egy részében az összetett, ill. jelzős főnév ragozhatatlan jelző. Példák:

pystypää kokaksi (Kal. Selit. 200) 'emeltfej(ű) hajóorrá'; *elkää minulle mitään tehdä, minä teen sinulle kultapää pojan* (Sat. II. 12) 'ne csinálj velem semmit, szülők neked aranyfej(ű) fiút'; *kultalatva kuusosehen* (Kal. Selit. 200) 'aranycsúcs(ű) fenyőre'; *rautakorko-kengässä* (Suomi II. 16: 186) 'vas-sark(ű) czipőben'; Ne olivat hänelle kaikki kuin itkeviä *tikkusilmä-akkoja* (JÄRN. 43) 'azok neki mind olyanok voltak, mint síró nyirok-szem(ű) asszonyok'; *Kottaraisia istuu musta marjaterattu koivun latvassa* (AHO Tyv. meri 13) 'verebek ülnek a fekete bogyfűrt(ös) nyírfa csúcsán'; *punakukka-retonki* (KIANTO 49) 'pirosvirág(ös) kerton'; *Karjalan lakkipää-naiset* (KIANTO 114) 'a karjalai fejkötő(s)-fej(ű) nők'.

A jelzőül álló összetett és jelzős főnév rendszerint meg-
egyezik a jelzett szóval:

Lautui lakkapäät petäjät (Kal. 2: 36) 'kiterültek az ereszfej(ű) fenyőfák'; *Hapsiansa harjasivat harjalla hopeapäällä*** (Kal. 41: 146) 'a hajukat fésülték ezüst fej(ű) fésűvel'; *kasvoi semmoisia lupupäitä kasvia* (Sat. I. 2) 'olyan bunkófej(ű) növények termettek ott'; *Ja kuningas meni sotaan ja hän jäi siihen elämään kuninkaan kotiin ja tekikin kultapään pojan* (Sat. II. 13) 'és a király elment a háborúba, és ő ott maradt a király házában és szült is aranyfej(ű) fiút'; *harmaapää ukko* (Sat. II. 63) 'szürkefej(ű) aggastyán'; *sinulla on hevonen ja lehmä ja aina joka syksy jukuripää mulikka* (KIVI I. 126) 'van neked lovad és tehened és minden ősszel makacsfej(ű) borjúd'; *olivat he myös toimittaneet... yhden nuoren jukuripään sonnin* (KIVI II. 332) 'szereztek ők egy fiatal makacsfej(ű) bikát is'; *Kullervo merkkiä otsassansa kanto ja sentähden häntä tähti-pääksi sonniksi kutsuttiin* (KIVI I. 95) 'K. jelt viselt a homlokán, és ezért csillagfej(ű) bikának nevezték'; *Kasarmi on pelastanut... monta hurjapäätä poikaa* (KIVI II. 308) 'a kaszánya sok

*) Ósrégiek az ilyen összetételek; vö. BEKE: NYK. XLII. Nagy gyűjteménye a példáknak: Sat. I. 320. (Eläinten nimiä).

***) A Kalevala nyelvében többször megfordított szórenddel.

szilajfej(ü) fiút mentett meg'; õnhan meillä *rautananät linnut* (Sat. II. 113) 'vannak nekünk vasorr(ü) madaraink'; *Kultasuita sukkasia* (Kal. 35 : 173) 'aranyszáj(ü) harisnyákat'; Kaikki hääväki kontioiksi metsään, vaimonpuolista ovat *vyötikaulat kontiot* (Sat. I. 268) 'az egész násznép medvévé változva az erdőbe, a nőstények az örvösnyak(ü) medvék'; Kätki kuun . . . *kirjarintahän kivehen* (Kal. 47 : 22) 'a holdat tarkamell(ü) köbe rejtette'.

Ide tartoznak azok a szerkezetek, melyekben a jelző *puoli*-val összetett testrész-név: *silmäpuoli*, *käsipuoli*, *jalkapuoli ihmisen* 'félszem(ü), félkez(ü), félláb(ü) ember. Heidän jäljessään . . . kulkee . . . veljesten *silmäpuoli hevonen*,*) *vanha Valko* (KIVI II. 113) 'utánuk . . . halad . . . a testvérek félszem(ü) lova, a vén Valko'.

Nemcsak testrésznevek, hanem egyéb összetett, illetőleg jelzős főnevek is állhatnak jelzőül:

Kullervo, Kalervon poika, *sinisukka äijön lapsi* (Kal. 35 : 167) 'Kullervo, Kalervo fia, öreg atyának kékharisnyá(s) gyermeke'; Nyyrikki, Tapion poika, *siniviitta viian poika!* (Kal. 32 : 287) 'Nürikki, Tapio fia, kékköpönyeg(es) berki fiú'; *Märkähattu karjanpaimen* (Kal. 12 : 477) 'nedveskalap(ü) pásztora a nyájnak'; se *pikkunappula Ero* (ua. 63) 'az a kis-czövek E.'; *Huusi murhamiehelle sudelle* (Sat. I. 123) 'kiáltott a gyilkos(ember) farkasnak'; Ammu karja kuolijaksi *nuolella teräsnenällä* (Kal. 33 : 275) 'lödd agyon a nyáját aczélvég(ü) nyállal'; Tulta iski ilman Ukko, valahutti valkeata *miekalla tuliterällä* (Kal. 47 : 67) 'tüzet ütött az ég istene, világot gyújtott tűzél(ü) karddal'; pitkä *vaskihelapää-miekka* (JÄRN. 133) 'hosszú, rézfoglalat-vég(ü) kard'; *honkia satahavuja* (Kal. 31 : 147) 'százág(ü) erdei fenyők'; sillä oli *nahkaräpylät siivet* (Sat. I. 275) 'bőr-úszóhártyá(s) szárnyai voltak annak'.**)

*) Vö. *yks-silmäisen vetäjän kuormaa* (KIVI II. 117) 'az egyszemű teherhúzó terhét'.

**) A régi magyar *meggyzín bársony*-féle szerkezetekhez közel állanak az ilyen észtfeljezések: piigal valgeruuged *kullakarna hiuksed*, lumevalge *hõbekarva ihunakk* ja sinised *silmad* oli (AHLQV. 51) 'a leánynak világos-sárga aranyzín haja, hófehér ezüstszín bőre és kék szeme volt'; mõne saja aasta eest seisnud nimetatud orus üks veike järveke selge *hõbedakarva veega* (id. m. 45) 'sok száz évvel ezelőtt az említett völgyben egy kis tó állt tiszta ezüstszín vízzel'. Vö. *kaksikarva* (hevonen) 'skimmel' (LÖNN.).

A finnugor nyelvekben az összetett, ill. jelzős főnevekkel alakult szerkezetek mellett összetett melléknévi jelzős szerkezetek is vannak, melyek újabkori fejlődés eredményeképpen a főnévi szerkezetekből származtak. A fejlődés iránya ugyanilyen a finnben is. Példák:

kultakylkinen sorva (Kivi II. 340) 'aranyosoldalú keszeg'; *keltasilmäinen tikka* (uo. 260) 'sárgaszemű harkály'; *riippuvaloksa* (uo. 449) 'csüngőágú nyírfák'; Tuli *halla-öinen syksy* (uo. 144) 'eljött a fagyos éjtszakájú ősz'; *siisteys on liian raskas taakka torpan paljolapsiselle emännälle* (JÄRN. 28) 'a tisztaság igen nehéz teher a kunyhó sokgyermekes asszonyának'; *iloinen elinvoimainen luonto* (AHO Mais 14) 'vidám életerős természet'; *turvekattoinen tupa* (AHO Mais. 22) 'gyepfedelű ház'; *vaskikielinen kantele* (AHO Mais. 107) 'rézhúros kantele' stb.

SEBESTYÉN IRÉN.